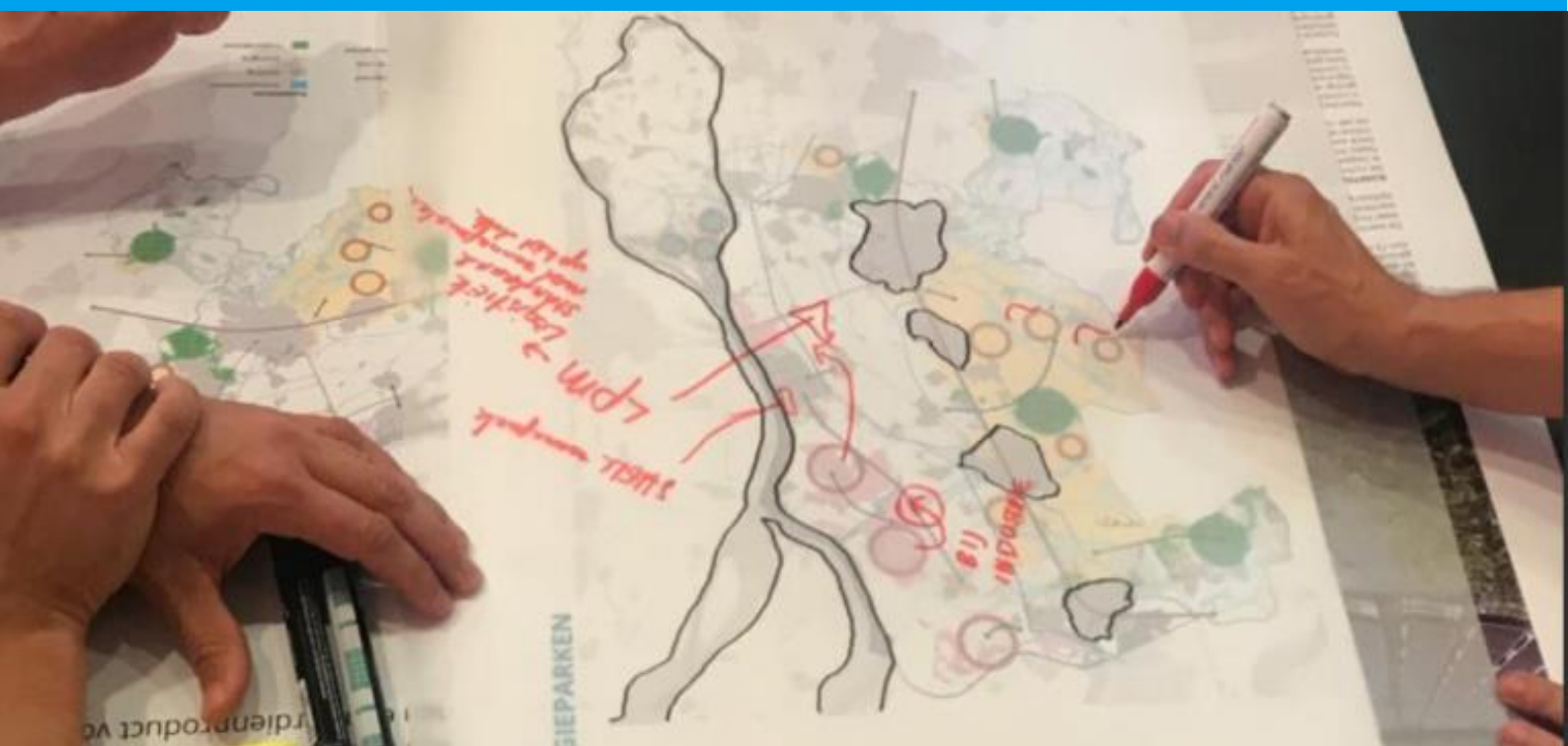

Internetconsultatie Brabantse energie-regio's

Rapportage RES West-Brabant

telos

brabants centrum voor
duurzame ontwikkeling

HETPON

Internetconsultatie Brabantse energie- regio's

Rapportage RES West-Brabant

Drs. Madelon van Duren

Bianca Koomen MSc.

Dr. Susanne Agterbosch

Colofon

Het PON & Telos heeft dit onderzoek verricht in opdracht van

Auteur(s)

Drs. Madelon van Duren
Bianca Koomen MSc.
Dr. Susanne Agterbosch

PON publicatienummer

201295-3

Datum

november 2020

telos brabant's centrum voor
duurzame ontwikkeling

© 2020 Het PON & Telos

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon.nl

Samenvatting en conclusies

Aanleiding en doel

De vier Brabantse energieregio's hebben de ambitie om de duurzame elektriciteits- en warmtevoorziening zo in te richten dat deze aansluit bij wat mensen in de regio belangrijk vinden en dat deze mensen uitnodigt om bij te dragen aan de uitvoering ervan. Betrokkenheid van bewoners - als inwoner van een nieuw energielandschap, consument of zelfs als particuliere producent - bij de totstandkoming van de Regionale Energie Strategieën (RES'en) is dan ook belangrijk.

Met het uitvoeren van een internetconsultatie onder inwoners van de vier energieregio's wil de provincie Noord-Brabant een betrouwbaar beeld genereren van de manier waarop inwoners aankijken tegen verschillende onderdelen van de RES'en. Deze rapportage maakt onderdeel uit van deze internetconsultatie en verschaft een representatief en betrouwbaar beeld van de manier waarop de inwoners van West-Brabant aankijken tegen verschillende onderdelen van de concept-RES West en van wensen, zorgen en ideeën die zij daarbij hebben.

Bij dit onderzoek zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd.

1. Wat vinden Brabantse burgers belangrijk als het gaat om specifieke opties voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio?
2. Willen Brabantse burgers betrokken worden bij de plannen voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio (individueel en collectief)? En zo ja, hoe en wanneer?
3. Bij welke groepen Brabantse burgers bestaat er meer of juist minder draagvlak voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte?

Opzet onderzoek

Het onderzoek is online uitgevoerd met een vragenlijst. Vanuit de wens om de vragenlijst laagdrempelig en voor een zo breed mogelijke groep inwoners van de regio beschikbaar te maken, is ervoor gekozen om te werken met een open link. Deze link is verstuurd via de gemeenten die vallen binnen energieregio West-Brabant. Zij hebben de link verspreid via verschillende (social media) kanalen van hun gemeente (gemeentewebsite, Facebook et cetera). Het onderzoek ging op 23 juni 2020 online en heeft de gehele zomerperiode, tot 31 augustus 'open' gestaan. In deze periode is tussentijds getoetst op representativiteit van de responsgroep: de verdeling naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeenten in de responsgroep is vergeleken met de werkelijke verdeling in de populatie in West-Brabant (Bron: CBS).

De vragenlijst is door 2.345 inwoners uit West-Brabant ingevuld.

Bekendheid met de RES

Als we kijken naar de bekendheid met de RES en het RES-proces, dan zien we dat 14% van de respondenten aangeeft op de hoogte te zijn van zowel het proces als de inhoud van de RES. Nog eens 22% heeft wel eens gehoord van het RES proces, maar weet niet wat het inhoudt of hoe dit proces verloopt. Het merendeel van de inwoners in West-Brabant (64%

van de respondenten) is niet op de hoogte. Dat wil niet zeggen dat ze op dit moment nog geen mening hebben over (onderdelen van) de energietransitie – wel is het waarschijnlijk dat meningsvorming op onderdelen van de concept-RES nog moet plaatsvinden.

Respondenten met een laag opleidingsniveau geven relatief vaak aan nog niet van de RES op de hoogte te zijn (81% t.o.v. 48% van de respondenten met een hoog opleidingsniveau). Dit, terwijl respondenten met een hoog opleidingsniveau vaker dan gemiddeld aangeven wel bekend te zijn met het proces en de inhoud van de RES (24% t.o.v. 7% van de respondenten met een laag opleidingsniveau).

Thema duurzame energie en besparen

Richtinggevende criteria

Respondenten is gevraagd om aan de hand van een aantal stellingen aan te geven welke criteria zij belangrijk vinden bij het maken van keuzes nu en in de toekomst. Daaruit blijkt dat de aandacht voor haalbaarheid en betaalbaarheid voor iedereen als één van de leidende principes van de RES op (een groot) draagvlak kan rekenen: 63% van de respondenten markeert dit als belangrijkste criterium voor keuzes in de toekomst. Als tweede criterium komt het gebruik van 'restruimte' naar voren.

Een haalbare en betaalbare energietransitie voor iedereen is één van de vier leidende principes in de concept-RES van regio West-Brabant. Dit zien we terug in het streven naar 50% lokaal eigendom van nieuwe zon- en windprojecten. En in de ambitie om de financiële opbrengsten te benutten voor de bekostiging en de versnelling van de lokale energietransitie en het verminderen van energie-armoede.¹

Sturing

Ongeveer dan de helft van de respondenten (52%) is van mening dat de overheid het voortouw moet nemen in het versnellen van energiebesparing. Als het gaat om type stimuleringsmaatregelen dan vindt bijna twee derde (65%) dat de overheid voornamelijk moet focussen op het verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen. Respondenten kiezen liever niet voor een lening en ook het verplichten van maatregelen wordt niet gewaardeerd. In de concept-RES West wordt de beschikbaarheid van toegankelijke duurzaamheidsleningen voor kleinschalige opwek en energiebesparing wel als instrument benoemd.

Thema zonne-energie

Zonnepanelen

Het percentage respondenten dat aangeeft nu al zonnepanelen op het dak te hebben liggen is ongeveer even groot als het percentage dat aangeeft over 10 jaar nog geen zonnepanelen op het dak te hebben liggen (beide ongeveer 30%). Van de eigenaar-bewoners die verwachten in 2030 (misschien) zonnepanelen op hun dak te hebben liggen, geeft ruim de helft (52%) aan dat zij advies op maat nodig hebben over wat bij hun dak past. Verder geeft 32% aan een duurzaamheidslening² nodig te hebben om in de toekomst zonnepanelen te kunnen betalen. Individuele ondersteuningsopties hebben de voorkeur boven collectieve ondersteuningsopties. Daarbij is informatie over zonnepanelen en

---

¹ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 7.

² Er is in deze vraag geen onderscheid gemaakt tussen subsidies en leningen.

leveranciers gewenst (eveneens 32%). In de concept-RES staat opgenomen dat - naast de mogelijkheid voor duurzaamheidsleningen - ingezet wordt op het delen van betrouwbare informatie (via energieadvies, energieloketten).³ Dit komt overeen met de behoefte van woningeigenaren.

Zonneparken

Voor het opwekken van grootschalige zonne-energie zijn in de concept RES West-Brabant geen zoekgebieden aangewezen. Dit om ruimte te bieden voor lokaal maatwerk bij de ruimtelijke inpassing van zonneparken. Wel staan in de concept RES inpassingsprincipes of uitgangspunten beschreven voor de ruimtelijke inpassing van zonneparken. Het geven van voorrang aan ongebruikte percelen, die zich niet goed lenen voor andere functies, is één van deze uitgangspunten. Meervoudig ruimtegebruik is een ander belangrijk uitgangspunt: dus combineren met natuurontwikkeling, klimaatadaptie en/of recreatie.⁴ Op de vraag welke varianten of uitgangspunten het meest aanspreken geeft meer dan de helft van de respondenten aan een voorkeur te hebben voor het benutten van restruimte. Zonneparken komen dan in knooppunten tussen snelwegen en langs landingsbanen of ze worden geplaatst aan de randen van bedrijventerreinen. Oftewel, ruimte die niet geschikt is om op een andere manier te benutten. Voor de combinatie met natuurontwikkeling, natte natuur, maar ook voor de combinatie met landbouwgewassen is weinig draagvlak. Ook zien we dat een derde van de respondenten (31%) er niet de voorkeur aan geeft om zonneparken te combineren met windturbines.

Thema windenergie

Zoekgebieden

Uit het onderzoek komt naar voren dat 40% van de respondenten (nog) geen mening heeft als het gaat over de vraag wat de meest logische zoekgebieden voor windenergie zijn. Daarnaast geeft 18% aan hier 'neutraal' tegenover te staan. Het kan zijn dat deze respondenten nog weinig beeld hebben bij de opgave van windenergie of van de randvoorwaarden die een rol spelen bij het aanwijzen van zoekgebieden. Een kwart van de respondenten (25%) vindt de voorgestelde zoekgebieden in het algemeen de meest logische zoekgebieden voor het plaatsen van windturbines. 18% is het (helemaal) niet eens met de voorgestelde zoekgebieden.

Als we de kijken naar de resultaten per zoekgebied zien we hetzelfde beeld: een grote groep geeft aan dat zij niet weten of het voorgelegde zoekgebied de meest logisch is of staat hier neutraal in.

Rondom windenergie spelen veel sentimenten, zo lezen we terug in de toelichtingen die respondenten hebben gegeven. Sommigen zijn een groot voorstander van windenergie en anderen spreken zich hier fel tegen uit en maken bezwaar tegen het veranderende landschap.

Het plaatsen van windturbines

---

³ Ibid. p. 9.

⁴ Ibid. p. 11.

Als het gaat over het plaatsen van windturbines dan zien we dat respondenten de voorkeur geven aan het geclusterd neerzetten ervan en niet als een soort hagelslag door het landschap (49%). Iets dat ook terugkomt in de concept-RES voor West-Brabant. In de concept-RES wordt gesproken van clusters van minimaal 3 windturbines. Wat de respondenten onder een cluster verstaan is niet uitgevraagd, maar versnippering (hagelslag) moet voorkomen worden. Daarnaast geeft 28% van de respondenten aan dat ze het liefste willen dat nieuwe windturbines geplaatst worden in al bestaande gebieden voor windenergie. Ook dat lezen we terug in de concept-RES: in de vorm van vernieuwing van bestaande turbines (repowering).⁵ Zo'n 20% van de respondenten staat sowieso negatief tegenover windenergie, ongeacht waar de windturbines geplaatst zouden worden.

Thema warmte

Overstap van aardgas naar andere bron

Als het gaat over de overstap van aardgas naar een andere warmtebron dan zien we dat respondenten zich vooral zorgen maken over wat de monopoliepositie van grote energiebedrijven betekent voor de eigen energierekening (63%) en over de kosten die het aanpassen van de eigen woning met zich meebrengt (63%). De helft van de respondenten vindt het ingewikkeld dat zij zelf hier niet veel in te kiezen hebben (52%). Ruim een derde van de inwoners van West-Brabant (35%) verwacht dat het haalbaar is dat in 2050 alle woningen van het aardgas af zijn. Een even grote groep verwacht dat dit niet haalbaar is.

Alternatieve warmtebronnen

Driekwart van de respondenten heeft de voorkeur voor restwarmte uit industrie als warmtebron (73% heeft volledig of een beetje de voorkeur). Ook warmte uit afval (65%), warmte uit water (61%) en warmte uit de aarde (60%) scoren hoog. Respondenten hebben minder de voorkeur voor warmte uit buitenlandse biomassa, voor 59% heeft dit (totaal) niet de voorkeur. Ook warmte uit binnenlandse biomassa scoort niet heel hoog, voor 39% heeft dit (totaal) niet de voorkeur.

In de concept-RES lezen we dat biomassa en warmte uit restafval gezien worden als een transitieoplossing. Deze warmtebronnen zijn nodig om in tussentijd te kunnen werken aan duurzame alternatieven voor warmte in het Amernet en andere warmtenetten in de regio.⁶

---

⁵ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 11.

⁶ Ibid. p. 19.

Thema betrokkenheid

Procesparticipatie

Over het algemeen zien we dat de respondenten graag betrokken willen worden bij het RES-proces. Ze willen kunnen meedenken bij windprojecten (83%) en bij zonne-projecten (82%). Respondenten die aangeven het onbelangrijk te vinden of ze al dan niet betrokken worden zijn in de minderheid (3% bij zon en 4% bij wind). Deze mensen geven aan dat het onderwerp hen niet echt interesseert, ze geen vertrouwen hebben in de gemeente/overheid, of dat ze zichzelf te oud vinden hiervoor.

We zien op het thema betrokkenheid duidelijke verschillen naar opleidingsniveau al is de behoefte aan betrokkenheid over de hele linie groot. Zo geeft zo'n 75% van de lager opgeleiden aan het (heel) belangrijk te vinden om mee te kunnen denken met wind- en zonneprojecten, tegenover bijna 90% van de hoger opgeleiden. Mensen met een lager opleidingsniveau geven ook minder vaak aan geïnformeerd te willen worden door hun gemeente dan hoger opgeleiden.

Respondenten vinden het prettig om geïnformeerd te worden middels een nieuwsbrief (62%) of via websites (46%).

Financiële participatie

In de concept-RES lezen we dat er gestreefd wordt naar 50% lokaal eigendom van nieuwe zonne- en windparken en dat de opbrengsten primair benut worden voor de versnelling en bekostiging van de lokale energietransitie.⁷ Twee vijfde van de inwoners van West-Brabant (43%) vindt dat een deel van de opbrengsten van een zonne- of windpark ten goede moet komen aan de inwoners van de eigen gemeente en ruim een derde (37%) vindt dat een deel van de opbrengsten ten goede moet komen aan alle inwoners van de eigen regio (door middel van een fonds). Ook zien we dat (ruim) de helft van de respondenten zelf wil kunnen investeren in een zonneproject (59%) of een windproject (50%) in de eigen regio en er zo geld aan wil kunnen verdienen. En dat ruim de helft van de respondenten het (heel) belangrijk vindt dat ze mede-eigenaar kunnen worden. Tegelijkertijd geeft twee vijfde (42%) aan dat ze nu nog niet kunnen inschatten of ze meedoen als er in de eigen omgeving een zonnepark of windturbine komt. Mochten ze wel willen meedoen, dan gaat de voorkeur van de respondenten uit naar een project met zon op grote daken (34%).

---

⁷ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 27.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding en doel van het onderzoek	1
1.2	Opzet onderzoek	2
1.3	Leeswijzer	3
2	Algemene vragen	4
2.1	Bekendheid met de RES	4
3	Duurzame energie en besparen	5
3.1	Duurzame energie	5
4	Zonne-energie	8
4.1	Zonnepanelen op daken	8
4.2	Aanleggen zonneparken	12
5	Windenergie	16
5.1	Zoekgebieden	16
5.2	Windenergie in de regio	18
5.3	Geschikte alternatieven	19
6	Warmte	20
6.1	Van het aardgas af	20
7	Betrokken worden	24
7.1	Procesparticipatie	24
7.2	Financiële participatie	29
8	Achtergrond onderzoek	32
8.1	Internetconsultatie Brabantse energie-regio's	32
8.1.1	Werving, respons en representativiteit	32
8.1.2	Significante verschillen naar leeftijds- en opleidingsgroepen	33
8.1.3	Research Community	33
	Bijlage A . Achtergrondkenmerken	34
	Bijlage B . Significantie naar leeftijds- en opleidingsgroepen	37
	Bijlage C . Vragenlijst internetconsultatie RES West-Brabant	43

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

Brabant telt vier energieregio's, die net als de andere 30 energieregio's in Nederland voor de uitdaging staan om de komende jaren een eigen Regionale Energie Strategie (RES) te ontwikkelen en uit te voeren. In een RES-regio maken provincie, gemeenten, waterschappen en netbeheerders afspraken over het opwekken van duurzame elektriciteit, de warmtevoorziening van de gebouwde omgeving en de ontwikkeling van een regionale energie infrastructuur. Een RES bevat een regionaal aanbod van mogelijk op te stellen duurzaam opwekvermogen (minimaal onderverdeeld in zon en wind, inclusief zoekgebieden). Voor de gebouwde omgeving maakt elke RES-regio een Regionale Structuurvisie Warmte met daarin een voorstel hoe het warmteaanbod, de warmtevraag en de benodigde infrastructuur op regionaal niveau met elkaar verbonden kunnen worden.

De energieregio's hebben de ambitie om de duurzame elektriciteits- en warmtevoorziening zo in te richten dat deze aansluit bij wat mensen in de regio belangrijk vinden. En dat de deze mensen uitnodigt om bij te dragen aan de uitvoering ervan. Betrokkenheid van bewoners - als inwoner van een nieuw energielandschap, consument of zelfs particuliere producent - bij de totstandkoming van de RES'en is dan ook belangrijk.

Met het uitvoeren van een internetconsultatie onder inwoners van de vier energieregio's wil de provincie Noord-Brabant een betrouwbaar beeld genereren van de manier waarop inwoners aankijken tegen verschillende onderdelen van de RES'en. Deze rapportage maakt onderdeel uit van deze internetconsultatie en verschaft een representatief en betrouwbaar beeld van de manier waarop de inwoners van West-Brabant aankijken tegen verschillende onderdelen van de concept-RES West en van wensen, zorgen en ideeën die zij daarbij hebben.

De informatie die dit oplevert kan meegenomen worden bij het vaststellen van de definitieve RES West in het voorjaar van 2021.

Onderzoeksvragen

Er zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat vinden Brabantse burgers belangrijk als het gaat om specifieke opties voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio?
2. Willen Brabantse burgers betrokken worden bij de plannen voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de eigen regio (individueel en collectief)? En zo ja, hoe en wanneer?
3. Bij welke groepen Brabantse burgers bestaat er meer of juist minder draagvlak voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte?

Inzicht in de vraag bij welke groepen Brabantse burgers meer of juist minder draagvlak voor duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte bestaat, hebben we uitgewerkt door te kijken

naar verschillen naar leeftijd en opleidingsniveau. De aandacht voor maatschappelijke verschillen en scheidslijnen is de afgelopen jaren flink toegenomen. Met name opleidingsniveau blijkt een belangrijke differentiërende factor⁸. Naast het gegeven dat lageropgeleiden een lager gemiddeld inkomen en vaker een onzeker arbeidscontract hebben en in slechtere woningen wonen (veel vaker huur), doen lageropgeleiden minder vaak mee in de samenleving⁹. Opleidingsniveau lijkt niet alleen bepalend voor hoe je leven eruit ziet, maar ook voor de wijze waarop je de samenleving ervaart¹⁰. In dit onderzoek zijn we nagegaan of dit ook voor inwoners van West-Brabant geldt als het gaat om duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte in de regio.

1.2 Opzet onderzoek

Het onderzoek in de regio West-Brabant is online uitgevoerd met een vragenlijst, die specifiek voor de energieregio West-Brabant is opgesteld. Vanuit de wens om de vragenlijst laagdrempelig en voor een zo breed mogelijke groep inwoners van de regio beschikbaar te maken, is ervoor gekozen om te werken met een open link. Deze link is verstuurd via de gemeenten die vallen binnen energieregio West-Brabant. Zij hebben de link verspreid via verschillende (social media) kanalen van hun gemeente (gemeentewebsite, Facebook et cetera). Een paar gemeenten hebben de vragenlijst uitgezet onder leden van een eigen burgerpanel¹¹. Het onderzoek ging op 23 juni 2020 online en heeft de gehele zomerperiode, tot 31 augustus 'open' gestaan. In deze periode is tussentijds getoetst op representativiteit van de responsgroep: de verdeling naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeenten in de responsgroep is vergeleken met de werkelijke verdeling in de populatie in West-Brabant (Bron: CBS). Op basis daarvan is de vragenlijst aanvullend uitgezet onder panelleden van PanelClix met een lager opleidingsniveau binnen de energieregio West-Brabant.

De vragenlijst is door 2.345 inwoners uit West-Brabant ingevuld. De resultaten zijn gecorrigeerd voor de achtergrondkenmerken leeftijd, opleidingsniveau en gemeente. Daarmee is een representatieve respons naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeente gegarandeerd en kunnen betrouwbare uitspraken worden gedaan over de gehele regio.

Vragenlijst RES West-Brabant¹²

De vragenlijst voor de energieregio West-Brabant bevat, naast vragen over bekendheid met de RES, vragen over duurzame energie en energiebesparing, over de verwachtingen rondom (het plaatsen van) eigen zonnepanelen, over (criteria voor) zoekgebieden voor zonneparken en windturbines en over het duurzaam opwekken van warmte. Ook zijn er

---

8 Boelhouwer, J., Gijssberts, M. & Vrooman, C. (red.) (2014) Vershil in Nederland. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

9 Ridder, J. den, Campen, C. van, Josten, E. & Boelhouwer, J. (2020) De sociale staat van Nederland 2020 op hoofdlijnen. Kwaliteit van leven in onzekere tijden. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau: pp. 20-21.

10 Dekker, P., Tiemeijer, W. en M. Bovens (2016) Het zijn de academici: opleiding als sociale en politiek-culturele scheidslijn. Bronner, A.E. Ontwikkelingen in het marktonderzoek: Jaarboek MarktOnderzoekAssociatie, dl. 41. Haarlem: SpaarenHout, 2016.

11 De vragenlijst is uitgezet bij de burgerpanels van: Bergen op Zoom, Breda en Roosendaal.

12 De gebruikte vragenlijst voor RES-West is toegevoegd als bijlage C aan deze rapportage.

vragen gesteld over de manier waarop mensen betrokken zouden willen worden bij de doorontwikkeling en uitvoering van de RES. Tot slot is aan respondenten de vraag gesteld of ze zouden willen deelnemen aan een groepsgesprek via een besloten Research Community platform: de 'Regionale Energie Community' (zie ook hoofdstuk 8.1.3). Dit om de resultaten van het vragenlijstonderzoek te verdiepen en op onderdelen van een nadere duiding te voorzien.

1.3 Leeswijzer

Bij de opbouw van de rapportage hebben we de volgorde van de vragenlijst grotendeels gevolgd. In hoofdstuk 2 tot en met hoofdstuk 7 komen de thema's uit de vragenlijst de aan bod. In hoofdstuk 8 staat de achtergrond van het onderzoek centraal. Aan deze rapportage voegen we drie bijlagen toe. In de eerste bijlage (Bijlage A) geven we een overzicht van de achtergrondkenmerken van de respondenten. Significantietabellen naar leeftijd en opleidingsgroepen staan in de tweede bijlage (Bijlage B). De gebruikte vragenlijst is opgenomen in hoofdstuk drie (Bijlage C).

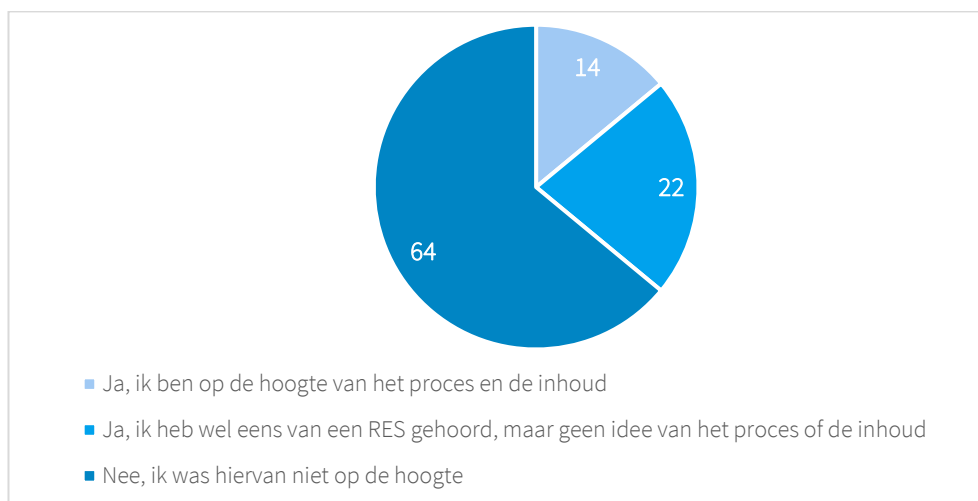
Naast deze rapportage, ontvangen de provincie Noord-Brabant en de betrokkenen van West-Brabant een Excel-bestand waarin gestructureerd de antwoorden op de open vragen per gemeente zijn gerangschikt.

2 Algemene vragen

De vragenlijst is opgebouwd uit verschillende thema's. We hebben eerst gevraagd naar de bekendheid van mensen met de Regionale Energiestrategie (RES).

2.1 Bekendheid met de RES

Figuur 1. Vraag 5: Heb je [voordat je met deze vragenlijst startte] wel eens iets gehoord over de Regionale Energie Strategie (RES)? Eén antwoord mogelijk. (N = 2.345)

Bekendheid met de RES

14% van de respondenten geeft aan op de hoogte te zijn van het proces en de inhoud van de RES. Ongeveer een vijfde geeft aan wel eens van de RES gehoord te hebben, maar geen zicht te hebben op het proces en/of de inhoud (22%). Bijna twee derde van de West-Brabantse respondenten is niet op de hoogte van de RES (64%). Dat deze respondenten niet op de hoogte zijn van het RES proces of van de inhoud wil niet zeggen dat zij op dit moment ook geen mening hebben over de energietransitie. Wel is het waarschijnlijk dat ze op onderdelen van de concept-RES hun mening nog moeten vormen.

In bijlage B zijn de uitsplitsingen naar leeftijds- en opleidingsgroepen te vinden. We zien vooral differentiatie naar opleidingsniveau: 81% van de respondenten met een **laag opleidingsniveau** is niet op de hoogte van de RES (tegenover 48% van de respondenten met een **hoog opleidingsniveau**). Respondenten met een hoog opleidingsniveau geven ook vaker dan gemiddeld aan bekend te zijn met het proces en de inhoud van de RES (24% t.o.v. 7% van de respondenten met een lage opleiding).

Respondenten die wel eens van de RES hebben gehoord zijn middels een open vraag gevraagd op welke manier zij hiervan hoorden. Veelal geven ze aan dat ze er over lezen in de krant, op internet/social media, via de gemeente of hier beroepsmatig mee te maken te hebben.

3 Duurzame energie en besparen

Onder het thema 'Duurzame energie en besparen' komen vragen aan bod over de criteria die van belang zijn voor (toekomstige) keuzes op het gebied van schone energie, over wie het voortouw zou moeten nemen en waar de prioriteiten van de overheid zouden moeten liggen.

3.1 Duurzame energie

Tabel 1. Vraag 7: De keuzes die we nu en in de toekomst maken (op het gebied van schone energie) moeten voldoen aan een aantal criteria. Welke vind jij het belangrijkste? Maximaal 3 antwoorden mogelijk. (N = 2.345)

	%
We kiezen voor de mogelijkheden die bijdragen aan een betaalbare energietransitie voor iedereen	63
We gebruiken zo veel mogelijk ruimte die 'over' is, dus ruimte die nu niet echt een functie heeft (denk aan oude stortplaatsen, reststroken langs infrastructuur en leegstand op bedrijventerreinen)	43
We kiezen voor de mogelijkheden die mensen in de regio het meest passend vinden	33
De financiële opbrengsten worden voor een deel gebruikt om te investeren in een fijne omgeving om te wonen	32
Waar het kan maken we in combinatie met zonne- of windenergie 'nieuw' landschap, met natuur of recreatiemogelijkheden	29
We kiezen voor de mogelijkheden die het beste passen bij het elektriciteitsnetwerk dat we nu hebben	21
We kiezen altijd voor de optie die de meeste energie oplevert	18

Criteria schone energie

Respondenten van West-Brabant vinden het voornamelijk van belang dat de mogelijkheden op het gebied van duurzame energie bijdragen aan een betaalbare energietransitie voor iedereen (63% kiest dit als belangrijk criterium). Ongeveer vier op de tien respondenten geven aan dat er zoveel mogelijk gebruik moet worden gemaakt van ruimte die 'over' is, dus ruimte die nu nauwelijks tot geen functie heeft (43%). Het minste aantal respondenten vindt dat West-Brabant altijd moet kiezen voor de optie die de meeste energie oplevert en 18% van de respondenten kiest dit als belangrijkste criterium.

Een haalbare en betaalbare energietransitie voor iedereen is één van de vier leidende principes in de concept-RES van regio West-Brabant. Dit zien we terug in het streven naar 50% lokaal eigendom van nieuwe zon- en windprojecten. En in de ambitie om de financiële opbrengsten te benutten voor de bekostiging en de versnelling van de lokale energietransitie en het verminderen van energiearmoede.¹³ De aandacht voor haalbaarheid en betaalbaarheid voor iedereen als één van de leidende principes van de RES kan op (een groot) draagvlak rekenen: 63% van de respondenten vindt dit een belangrijk principe.

¹³ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 7.

Tabel 2. Vraag 8: In de RES hebben we de ambitie om het besparen van energie te versnellen. Wie vind je dat daarin het voortouw moet nemen? Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders** (%).

	Koopwoning	Huurwoning	Anders	Gemiddeld RES-West
<i>N</i>	1.966	351	28	2.345
De overheid (zij moet geld beschikbaar stellen om huizen te isoleren)	49	60	52	52
Alle huiseigenaren dragen hierin eigen verantwoordelijkheid (zij kunnen dit doen of niet, en eventueel gebruik maken van een duurzaamheidslening)	31	26	38	30
Deze ontwikkeling gaat vanzelf, extra tijd en geld van gemeenten is niet nodig	11	9	9	11
Anders	9	5	1	8

Tabel 3. Vraag 9: Waar moet de overheid prioriteit aan geven als het gaat om energiebesparing? Maximaal 2 antwoorden mogelijk. Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders** (%).

	Koopwoning	Huurwoning	Anders	Gemiddeld RES-West
<i>N</i>	1.966	351	28	2.345
Verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen	64	66	85	65
Organiseren van collectieve acties (zoals het gezamenlijk inkopen van zonnepanelen)	39	35	52	38
Advies geven over de mogelijkheden tot aanpassing in en rond de woning	38	34	31	37
Geven van een lening voor energiebesparende maatregelen	21	16	9	20
Verplicht stellen van maatregelen	9	15	5	10
Anders	6	4	2	6

Prioriteiten overheid

Ruim de helft van de respondenten (52%) vinden dat de overheid het voortouw moet nemen in het versnellen van energie besparen. Drie op de tien (30%) geven aan dat alle huiseigenaren de verantwoordelijkheid hiervoor hebben en één op de tien (11%) vindt dat de ontwikkeling vanzelf gaat, zonder dat inzet van bijvoorbeeld gemeenten nodig is. Vooral huurders vinden bovengemiddeld vaak dat de overheid aan zet is als het gaat om het versnellen van energiebesparing.

Als het dan gaat over het type stimuleringsmaatregelen, dan vindt twee derde dat de overheid voornamelijk dient te focussen op het verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen (65%). Verder vindt ruim een derde dat de overheid collectieve acties dient te organiseren (38%) of advies moet geven over de mogelijkheden van woningaanpassing (37%). Respondenten kiezen liever niet voor een lening (21% heeft dit als voorkeur) en ook het verplichten van maatregelen wordt minder gewaardeerd (10%).

We zien dat 21% van de respondenten kiest voor een lening voor energiebesparende maatregelen. Een lening voor energiebesparende maatregelen is wel een mogelijkheid die naar voren komt in de concept-RES van regio West-Brabant. Hierin lezen we op

verschillende plekken dat toegankelijke duurzaamheidsleningen beschikbaar (moeten) komen voor kleinschalige opwek en energiebesparing door woningeigenaren.¹⁴

Respondenten die 'anders' hebben ingevuld hebben een flink aantal andere prioriteiten genoemd: zorgen dat het betaalbaar wordt voor iedereen, zich meer richten op innovatie, multinationals verplichten om zelf meer te doen/vervuiler te laten betalen en het niet teveel verplichten voor de burgers. Een deel van de respondenten (circa 20 personen) geeft eveneens aan dat zij vinden dat de overheid prioriteit moet geven aan het ontwikkelen van kernenergie. We lezen onder meer:

- *“Betaalbaar houden van de transitie voor iedereen.”*
- *“De overheid moet zich richten op het aanjagen van innovatie zodat de energietransitie van de gebouwde omgeving voor iedereen betaalbaar wordt. Waar het dan nog niet lukt moet de overheid zorgen voor ondersteuning door subsidies en of goedkope leningen. Voor het collectief organiseren van inkoop zou de overheid een rol kunnen toe bedelen aan de woningcorporaties. Door hun omvang kunnen zij lagere prijzen bedingen en deelname aanbieden aan particulieren. Wat bij veel deelname op zich weer kan leiden tot lagere prijzen. De huidige woningwet staat dit echter niet toe.”*
- *“het bedrijfsleven dwingen een veel grotere bijdrage te leveren, door bijvoorbeeld te verplichten de daken van bedrijven vol te leggen met zonnepanelen.”*
- *“Inzetten op efficiënte energiewinning zoals kernenergie.”*

---

¹⁴ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 9, 17.

4 Zonne-energie

Het thema ‘zonne-energie’ bevat vragen omtrent zonnepanelen op daken van respondenten. Ook is er aandacht voor het aanleggen van zonneparken, aan welke plekken geven respondenten dan de voorkeur? En welke mogelijkheid zien zij het minst zitten?

4.1 Zonnepanelen op daken

Tabel 4. Vraag 10: Het is de bedoeling dat in 2030 op de helft van alle daken van huizen zonnepanelen liggen. Liggen er dan ook zonnepanelen op jouw dak?¹⁵ Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders (%)**.

	Koopwoning	Huurwoning	Anders	Gemiddeld RES-West
<i>N</i>	1.966	351	28	2.345
Ja, ik heb ze nu al	36	13	21	30
Ja	9	1	13	7
Weet ik niet, ik woon in een huurhuis	1	64	20	17
Misschien	23	2	17	17
Nee	32	21	28	29

Respondenten konden hierbij aangeven waarom ze wel, niet of misschien verwachten over tien jaar zonnepanelen op hun dak te hebben liggen. Respondenten die bij deze vraag hebben aangegeven dat ze deze over 10 jaar wel hebben (7%), geven daarbij aan dat ze er nu al mee bezig zijn, dat ze verduurzamen belangrijk vinden of het een goede investering vinden. Enkele reacties:

- “Dat is een mooi streven.”
- “Het begint bij jezelf, dus zonnepanelen!”
- “Het bijdraagt aan de doelstellingen en bovendien financieel aantrekkelijk is.”

De respondenten die het nog niet weten of ze over tien jaar ook zonnepanelen op hun dak zullen hebben (17%), geven als reden veelal aan dat ze dit laten afhangen van de mogelijkheid voor subsidie of hun eigen financiële situatie, ze twijfelen of zonnepanelen economisch rendabel zijn of ze weten niet of ze over tien jaar nog in dit huis wonen. We lezen onder meer:

- “Alles al zo duur is en het geld niet kan opbrengen.”
- “Er nog te veel onduidelijk is en de overheid niet transparant is. Ik weet wel beter.”
- “Ik dan hier niet meer woon.”

¹⁵ Het daadwerkelijke percentage woningen met geregistreeerde zonnepanelen in West-Brabant was in 2019 11%. Bron: CBS 2019, verkregen van <https://klimaatmonitor.databank.nl/dashboard/dashboard/woningen/>.

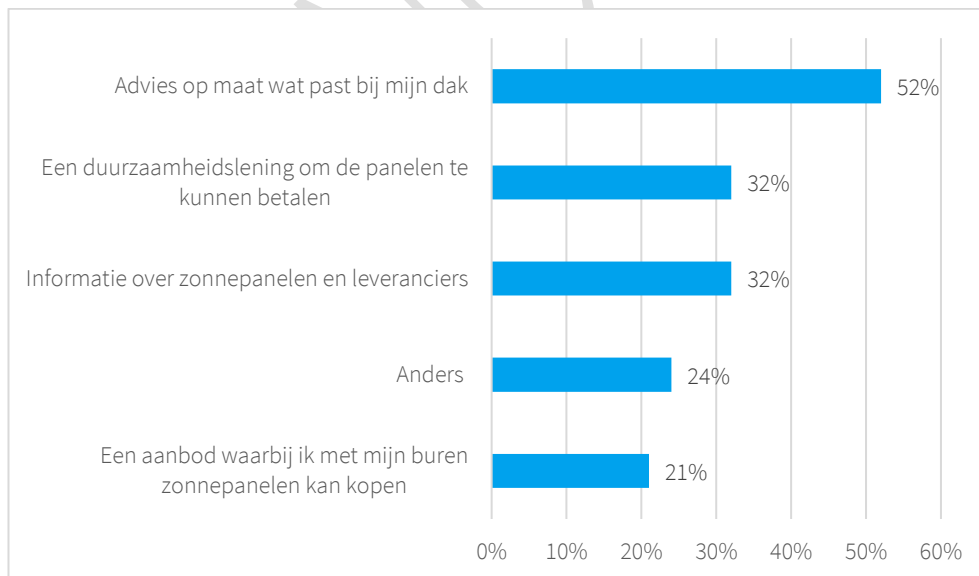
Respondenten die aangeven dat er over tien jaar geen zonnepanelen op hun dak liggen (29%) geven aan dat hun dak hiervoor niet geschikt is, ze in een beschermd stadsgezicht of huurwoning wonen, ze het te duur vinden of dat ze vermoeden dat de kosten en baten niet tegen elkaar opwegen.

- “Beschermd stadsgezicht daarom verboden.”
- “Dak, qua ligging en aanwezige dakkapellen en dakramen niet geschikt is.”
- “Geen geld om te investeren.”

In bijlage B is een uitsplitsing te vinden van deze vraag naar leeftijds- en opleidingsgroepen. We zien dat respondenten tussen de **51 en 70 jaar** oud vaker dan gemiddeld aangeven al zonnepanelen op hun daken te hebben liggen (38%).

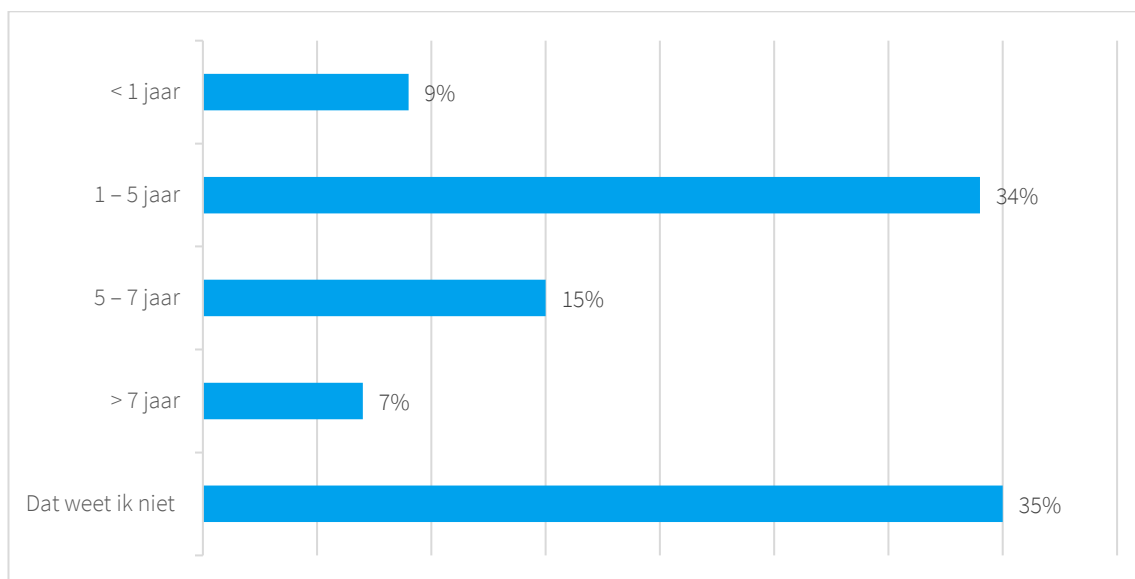
Mensen met een **laag opleidingsniveau** geven relatief vaak aan dat zij niet weten of ze over tien jaar zonnepanelen op hun dak hebben liggen, aangezien ze in een huurhuis wonen (31% van de laagopgeleiden tegenover 5% van de mensen met een hoge opleiding). Mensen met een **hoger opleidingsniveau** geven vaker dan gemiddeld aan dat zij al zonnepanelen hebben (40% van de mensen met een hoge opleiding tegenover 21% van de respondenten met een lage opleiding) of dat ze er in 2030 zeker zullen liggen (12% tegenover 4% van de respondenten met een lage opleiding).

Figuur 2. Vraag 11: Wat heb je nodig om in de toekomst zonnepanelen op je dak te leggen?* Meerdere antwoorden mogelijk. **Alleen woningeigenaren** (N = 564).

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 10 'ja' of 'misschien' hebben ingevuld.

Figuur 3. Vraag 12: Op welke termijn verwacht je zonnepanelen op jouw dak te installeren?* **Alleen** woningeigenaren (N = 564).

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 10 'ja' of 'misschien' hebben ingevuld.

Zon op daken

We hebben bij vraag 11 en 12 alleen gekeken naar woningeigenaren, die verwachten in 2030 (misschien) zonnepanelen op hun dak te hebben liggen. Voor deze woningeigenaren geldt dat zij de investeringen in zonnepanelen op moeten kunnen brengen én de bereidheid moeten hebben om te investeren. Voor huurders is de situatie anders. Voor het verduurzamen van de woning is een huurder afhankelijk van de verhuurder.

Van de eigenaar-bewoners die verwachten in 2030 (misschien) zonnepanelen op hun dak te hebben liggen, geeft ruim de helft aan dat zij advies op maat nodig hebben over wat bij hun dak past om daadwerkelijk de zonnepanelen te leggen (52%). Verder geeft 32% aan een duurzaamheidslening nodig te hebben om in de toekomst zonnepanelen te kunnen betalen. En is informatie over zonnepanelen en leveranciers voor een even grote groep respondenten gewenst (eveneens 32%). Individuele ondersteuningsopties hebben de voorkeur boven collectieve ondersteuningsopties.

In de concept-RES lezen we dat naast de mogelijkheid voor duurzaamheidsleningen ook ingezet wordt op het delen van betrouwbare informatie (via energieadvies, energieloketten).¹⁶ Dit komt overeen met de behoefte van woningeigenaren die verwachten binnen 10 jaar zonnepanelen op hun dak te hebben liggen.

Respondenten die bij vraag 11 (*Wat heb je nodig om in de toekomst zonnepanelen op je dak te leggen?*) ‘anders’ hebben ingevuld geven bijvoorbeeld aan dat ze ook toestemming van de VVE nodig hebben en dat ze goede informatie nodig hebben over wat betrouwbare bedrijven zijn die zonnepanelen kunnen plaatsen. Ook geven respondenten aan dat ze graag informatie/zekerheid willen over het economisch rendement. Zo lezen we onder meer:

- “Daarbij goedkeuring van de VVE.”
- “Duidelijke informatie over levensduur, recyclage en impact van het maken en verwerken van zonnepanelen.”
- “Een soort keurmerk voor zonnepaneelleveranciers, er zijn zoveel aanbieders, wie is er wel en wie is er niet goed?”
- “Je hoort vaak dat ze toch niet de voorgestelde opbrengst opleveren omdat er toch iets niet van het juiste materiaal is, ik ben ook bang om opgelicht te worden”

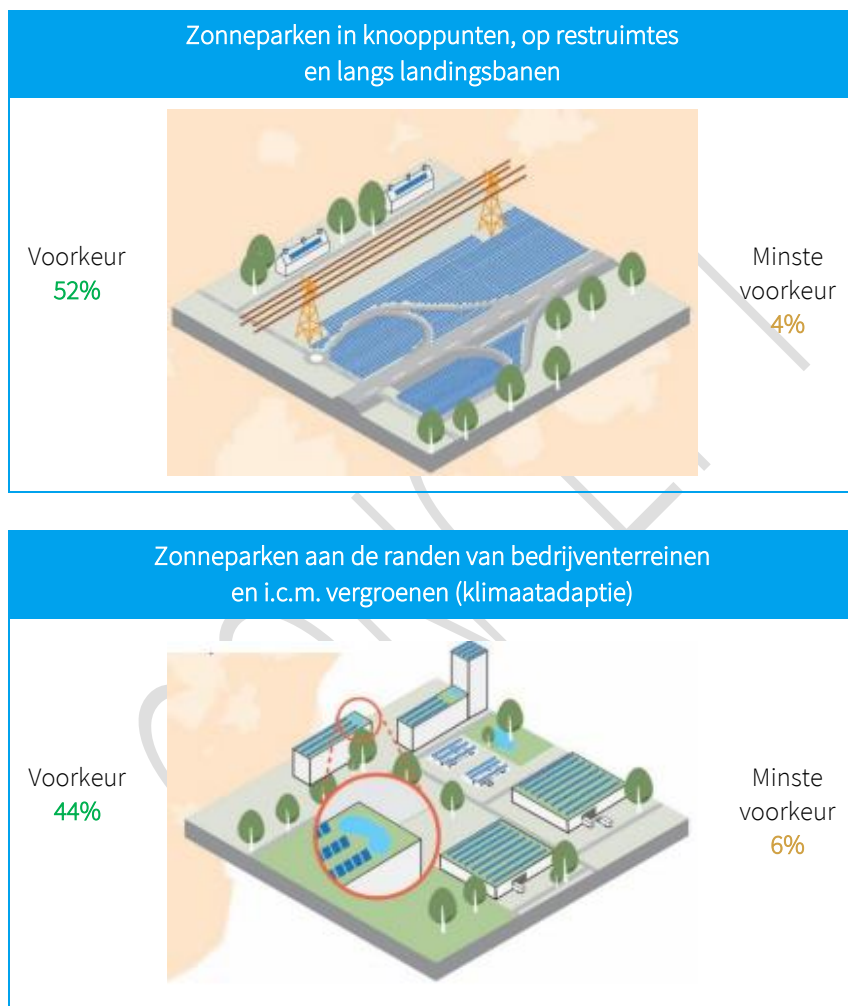
Ongeveer een derde van de respondenten die denkt in 2030 (misschien) zonnepanelen op hun dak te hebben liggen geeft aan te verwachten dat dit tussen de 1 en 5 jaar zal gebeuren. 35% van deze respondenten geeft aan nog niet te weten op welke termijn zij zonnepanelen zullen nemen.

¹⁶ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 9.

4.2 Aanleggen zonneparken

De respondenten hebben zes afbeeldingen voorgelegd gekregen over de wijze waarop zonneparken aangelegd kunnen worden. Vervolgens is hen gevraagd welke twee varianten hen het meest aanspreken en welke variant hen het minst aanspreekt.

Tabel 5. Vraag 13: Voor het aanleggen van zonneparken (park met meerdere zonnepanelen bij elkaar) zijn er verschillende mogelijkheden. Niet alles kan op elke locatie. Welke variant(en) spreekt / spreken jou het meest aan? Maximaal 2 antwoorden mogelijk. (N = 2.312) – percentage in groen.
En welke variant spreekt je het minst aan? Eén antwoord mogelijk (N = 2.301) – percentage in oranje.

Zonneparken in combinatie met windturbines

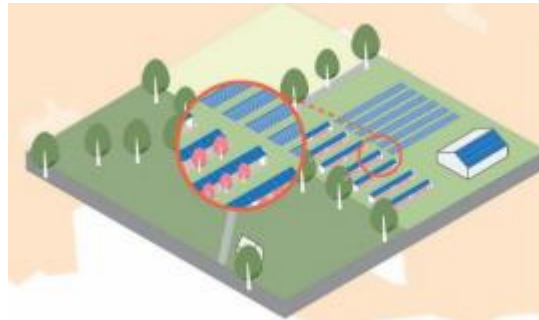
Voorkeur
15%

Minste
voorkeur
31%

Zonneparken in combinatie met geschikte landbouwgewassen

Voorkeur
14%

Minste
voorkeur
11%

Zonneparken in combinatie met natte natuur

Voorkeur
13%

Minste
voorkeur
27%

Zonneparken in combinatie met nieuwe natuur

Anders

Voorkeur 11%	Minste voorkeur 13%

Voorkeur voor varianten zonneparken

Ruim de helft van de respondenten geeft de voorkeur aan een zonnepark in knooppunten, op restruimtes of langs landingsbanen van vliegvelden (52%). Voor 4% van de respondenten is dit de minst acceptabele variant. Ook geeft 44% van de respondenten de voorkeur aan zonneparken aan randen van bedrijventerreinen en in combinatie met vergroening en klimaatadaptie. Voor 6% van de respondenten is dit de minst acceptabele variant. De voorkeur om zonneparken in restruimtes of op bedrijventerreinen te plaatsen lezen we ook terug in de concept-RES. Hierin staat dat bij het zoeken van plekken voor zonneparken de voorrang wordt gegeven aan ongebruikte percelen in bebouwd gebied of aan gebieden die zich niet goed lenen voor andere functies zoals oude stortplaatsen, reststroken langs infrastructuur en leegstand op bedrijventerreinen.¹⁷

De variant van zonneparken in combinatie met windturbines spreekt de respondenten het minste aan: 31% geeft aan deze variant het minst aantrekkelijk te vinden (15% van de respondenten vindt dit wel een goede variant). Verder geeft 27% aan de variant van een zonnepark in combinatie met natte natuur het minst aantrekkelijk te vinden (13% vindt dit wel een goede variant). In de concept-RES is meervoudig ruimtegebruik één van de uitgangspunten voor de lokaal ruimtelijke inpassing van zonneparken: dus vooral wel combineren met natuurontwikkeling, klimaatadaptie en/of recreatie. Voor de combinatie met natuurontwikkeling, natte natuur, maar ook voor de combinatie met landbouwgewassen is weinig draagvlak (14% vindt dit een goede variant).

¹⁷ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 11.

Respondenten konden bij de deze vragen over varianten voor zonneparken ook 'anders' invullen. Degenen die daarvan gebruik hebben gemaakt geven met name aan dat geen van de varianten hen aanspreekt. Dat het ze niet aanspreekt komt voor al omdat zij graag zien dat zonnepanelen uitsluitend op daken worden geplaatst en niet in het buitengebied.

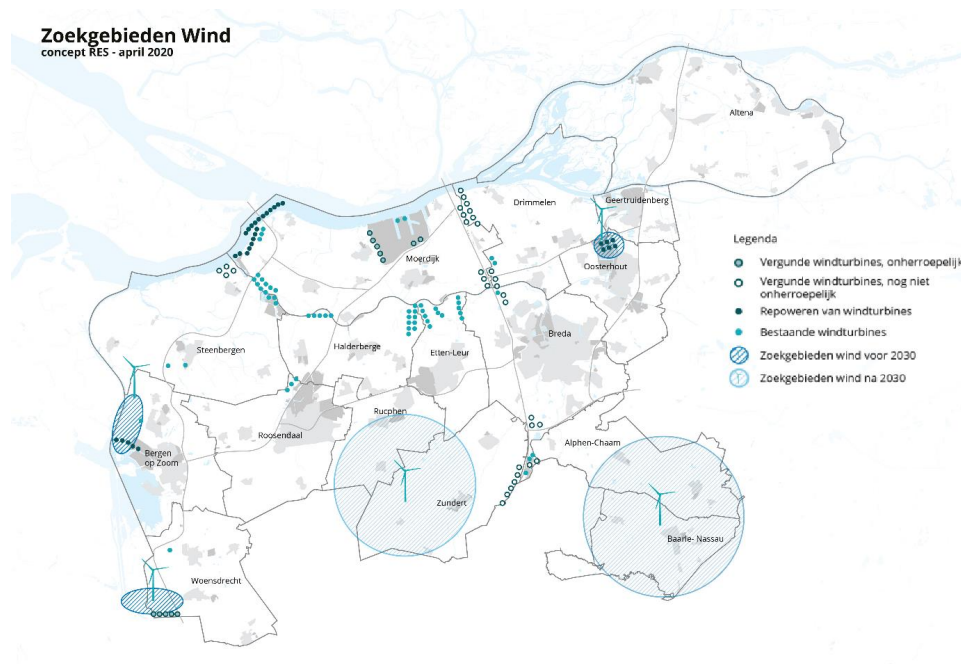
Zo lezen we bijvoorbeeld:

- *“Er is genoeg dakoppervlak. Land bedekken met zonnenvelden is lelijk en onnodig.”*
- *“GEEN zonneparken en -panelen maar nucleaire energieomzetting”*
- *“Geen!!! Voorts brengen zonneparken grote schade toe aan het landelijk uitzicht. De schadelijke ecologische effecten worden vakkundig genegeerd en buiten de discussie gehouden. Direct stoppen met deze waanzin.”*
- *“Niet op kostbare goede grond!! Hebben we hard genoeg nodig voor bomen, biodiversiteit, duurzame landbouw“*
- *“Zonnepanelen aanleggen eerst op alle beschikbare daken van bedrijven industrie gebouwen, daarna eventueel in de natuur maar dan ook als overkapping, schaduw voor dieren in de weide bijvoorbeeld.”*
- *“Geen onzin! Kerncentrales bouwen!”*

5 Windenergie

Naast zonne-energie is ook windenergie een belangrijk thema binnen de concept RES West. Binnen een paar jaar staan er in West-Brabant ruim 100 windturbines: dit zijn deels turbines die er nu al staan en deels windturbines die al gepland zijn. Het streven is om daar tot 2030 nog zo'n 10 windturbines aan toe te voegen en 25 bestaande turbines te vernieuwen. Dit hoofdstuk gaat in op de wijze waarop de inwoners van West-Brabant aankijken tegen windenergie in de regio, het plaatsen van windturbines en de verschillende zoekgebieden voor wind die in de concept RES West zijn aangewezen.

5.1 Zoekgebieden

Tabel 6. Vraag 15: We vragen eerst wat je van deze zoekgebieden in het algemeen vindt, daarna stellen we per zoekgebied een vraag, (%)

	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet/ geen mening
A. Dit zijn in het algemeen voor mij ook de meest logische zoekgebieden voor het plaatsen van windturbines	2.219	25	18	18	40
B. Ik vind het zoekgebied bij Woensdrecht een geschikt zoekgebied	2.207	31	14	13	42
C. Ik vind het zoekgebied bij de Auvernepolder bij Bergen op Zoom een geschikt zoekgebied	2.203	32	13	15	40
D. Ik vind het zoekgebied bij de Oranjepolder tussen Oosterhout en Raamsdonkveer een geschikt zoekgebied	2.199	22	16	23	38
E. Ik vind de zoekgebieden tussen Rucphen en Baarle-Nassau geschikte locaties.*	2.192	23	15	24	39

*Toelichtingstekst bij stelling 15: "Richting 2030 gaat er ook op de zandgronden tussen Rucphen en Baarle-Nassau gekeken worden naar de mogelijkheden voor windenergie. Op dit moment kan het elektriciteitsnetwerk dat nog niet aan."

Zoekgebieden windenergie

40% van de respondenten heeft (nog) geen mening als het gaat om de vraag of de aangewezen zoekgebieden de meest logische zoekgebieden zijn. En 18% staat hier neutraal tegenover. Dit kan betekenen dat mensen (nog) weinig beeld hebben bij de opgave of van de randvoorwaarden die gelden met betrekking tot de zoekgebieden wind. Een kwart van de respondenten vindt wel dat dit over het algemeen de meest logische zoekgebieden zijn, ongeveer een vijfde geeft aan het hier niet mee eens te zijn (18% is het hiermee (helemaal) oneens).

Er zit niet heel veel verschil in manier waarop mensen de zoekgebieden beoordelen. Opvallend is dat bij alle zoekgebieden meer dan helft van de respondenten het niet weet, geen mening heeft of er neutraal tegenover staat. Als we kijken naar de mensen, die aangeven een zoekgebied geschikt te vinden dan zien we dat de zoekgebieden bij **de Auvergnepolder** (32% (helemaal) eens) en bij **Woensdrecht** (31% (helemaal) eens) vaker geschikt worden gevonden dan het zoekgebied bij de **Oranjepolder** (22% (helemaal) eens) en het gebied tussen **Rucphen en Baarle-Nassau** (23% (helemaal) eens).

Respondenten konden bij de zoekgebieden in een open invulveld een toelichting geven. Hierin lezen we vooral dat: ze überhaupt tegen windturbines zijn/ze het horizonvervuiling vinden. Ook lezen we dat ze liever windturbines clusteren en niet willen dat er nieuwe zoekgebieden komen. Ook zijn er respondenten die aangeven dat dit door deskundigen vastgesteld moet worden en dat zij hier geen beeld bij hebben.

Wat betreft de zoeklocatie **Woensdrecht** lezen we dat respondenten zich zorgen maken over de veiligheid van het vliegverkeer van de luchtmachtbasis. Een deel van de respondenten geeft aan dat ze dit zoekgebied wel zien zitten omdat het ligt bij de industrie van Antwerpen waar ook al veel windmolens staan.

Wat de **Auvergnepolder** betreft lijkt dit voor sommige mensen een goede oplossing omdat windturbines dan bij het water gezet kunnen worden en er minder mensen wonen die er last van kunnen krijgen.

Voor de **Oranjepolder** en het gebied tussen **Rucphen en Baarle-Nassau** geven respondenten vooral aan dat ze de windturbines niet in de natuur willen.

We hebben per zoekgebied bekeken of respondenten uit de betreffende zoekgebieden vaker positief of juist negatief staan ten opzichte van windenergie in hun eigen omgeving. De aantallen respondenten per zoekgebied zijn bij deze uitsplitsing relatief klein, waardoor we niet in staat zijn om representatief uitspraken te doen. Wel geven de resultaten een (indicatief) beeld van de verschillen in positie van respondenten die in of nabij een zoekgebied wonen en respondenten die niet in de nabijheid van een zoekgebied wonen. Daaruit kunnen we opmaken dat respondenten die zelf in een zoekgebied wonen, minder vaak geen mening hebben / het niet weten of neutraal staan ten opzichte van het plaatsen van windturbines in het betreffende zoekgebied en vaker van mening zijn dat het zoekgebied niet geschikt is.

5.2 Windenergie in de regio

Tabel 7. Vraag 16: Welke uitspraak of uitspraken spreken je het meeste aan als het gaat over windenergie?
Maximaal 2 antwoorden mogelijk (N = 2.179).

	%
Ik vind dat windturbines altijd in een cluster van windturbines neergezet moeten worden en niet als een soort hagelslag door het landschap	49
Ik vind het goed dat er alleen nieuwe windturbines geplaatst worden in al bestaande gebieden voor windenergie	28
Ik sta sowieso negatief ten opzichte van windenergie, ongeacht waar windturbines geplaatst worden	20
Ik zou graag willen dat de regio volop inzet op windenergie en ook nieuwe gebieden hiervoor aanwijst in mijn regio	17
Ik vind dat er in de bestaande gebieden al voldoende windturbines staan en dat voor meer windturbines nieuwe gebieden aangewezen moeten worden.	11
Dat weet ik niet / geen mening	9
Anders	8

Het plaatsen van windturbines

Als het gaat over de plaatsing van windturbines, vindt de helft van de respondenten dat windturbines altijd in een cluster neergezet dienen te worden (49%). Dit is ook een wens die we teruglezen in de concept-RES voor West-Brabant. Hierin lezen we dat bij de inrichting van windparken er altijd gekozen wordt voor cluster van minimaal 3 windturbines.¹⁸ Wat respondenten onder een cluster verstaan is niet uitgevraagd, maar ze willen windturbines niet als hagelslag in het landschap geplaatst zien. Ruim een kwart van de respondenten vindt het een goede ontwikkeling dat er enkel windturbines worden geplaatst in al bestaande gebieden voor windenergie (28%). Daartegenover staat één op de vijf respondenten negatief tegenover windenergie, ongeacht waar de windturbines geplaatst worden.

In tabel 14 hebben we de vraag naar de meest logische zoekgebieden (vraag 15) uitgesplitst voor de groep respondenten die sowieso negatief staat ten opzichte van windenergie, ongeacht waar deze geplaatst worden.

Tabel 8. Zoekgebieden wind uitgesplitst naar houding t.o.v. windturbines (%).

15A. Dit zijn in het algemeen voor mij ook de meest logische zoekgebieden voor het plaatsen van windturbines	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet/ geen mening
Aangevinkt: ik sta sowieso negatief ten opzichte van windenergie, ongeacht waar de windturbines geplaatst worden	477	8	11	41	40
Niet aangevinkt: ik sta sowieso negatief ten opzichte van windenergie, ongeacht waar de windturbines geplaatst worden	1.702	29	20	12	40
Gemiddeld RES-West	2.179	25	18	18	40

¹⁸ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 11.

We zien dat 41% van de respondenten die aangegeven hebben sowieso negatief te staan ten opzichte van windenergie het (helemaal) oneens is met de vraag of dit in het algemeen de juiste zoekgebieden zijn. Nog eens 40% van deze respondenten heeft hier geen mening over of weet het niet.

Bij de overige respondenten zien we dat eveneens 40% geen mening heeft of niet weet of deze zoeklocaties voor wind de meest logische zijn. Van deze groep vindt bijna een derde dat deze zoekgebieden wel logisch zijn.

5.3 Geschikte alternatieven

Tabel 9. Vraag 17: Stel dat het niet lukt om in de mix van zon op daken van woningen, zon op grote daken, zonneparken en windenergie genoeg energie op te wekken, wat vind je dan geschikte alternatieven om naar te kijken? Zet in volgorde van voorkeur.

Nummer	N*	Alternatief
1	1.223	Een zonnepark (extra) in mijn gemeente
2	1.035	Kleine windturbines bij agrarische bedrijven in mijn gemeente
3	801	Een windturbine (extra) in mijn gemeente
	338 (19%)	Geen voorkeur / ik wil niet dat er geïnvesteerd wordt in wind- en zonne-energie
	671	Ik heb een ander idee om meer energie op te wekken, namelijk**

*Wegens een technisch relatief moeilijk in te vullen vraag stond deze vraag op 'niet verplicht'. Hierdoor konden mensen ervoor kiezen om deze vraag over te slaan. Ook waren de respondenten niet verplicht om elk alternatief te kiezen, waardoor de n per alternatief sterk kan verschillen.

**Zie tekstblok hieronder voor de toelichting op deze vraag.

Alternatieven

Als de huidige combinatie van zon en wind niet voldoende energie opwekt, dan geven de meeste respondenten de voorkeur aan een zonnepark (extra) in hun gemeente. Op nummer twee staat kleine windturbines bij agrarische bedrijven en op nummer drie een windturbine (extra) in de gemeente. Bij deze vraag geeft 19% van de respondenten aan geen voorkeur te hebben voor één van de drie voorgedragen alternatieven of niet te willen dat er geïnvesteerd wordt in wind- en zonne-energie.

Respondenten konden hier ook zelf alternatieven voor het opwekken van energie noemen. Veelgenoemd zijn hier onder meer: geothermie, kerncentrales, aquathermie en het aardgas opgebruiken.

6 Warmte

Voor de gebouwde omgeving maakt elke regio, als onderdeel van de RES, een Regionale Structuurvisie Warmte met daarin een voorstel hoe het warmteaanbod, de warmtevraag en de bijbehorende infrastructuur op regionaal niveau met elkaar verbonden kunnen worden. In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag hoe bewoners van West-Brabant aankijken tegen de overstap van aardgas naar andere warmtebronnen.

6.1 Van het aardgas af

Tabel 10. Vraag 18a: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders** (%).

A. Het is haalbaar dat alle woningen in 2050 van het aardgas af zijn	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening	N.v.t.
Koopwoning	1.790	34	19	40	6	1
Huurwoning	307	38	26	24	11	1
Anders	26	51	2	46	1	0
Gemiddeld RES-West	2.123	35	20	36	7	1

Tabel 11. Vraag 18b: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders** (%).

B. Ik maak mij zorgen over de monopolie-positie van grote energiebedrijven en wat dat betekent voor mijn energierekening	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening	N.v.t.
Koopwoning	1.783	64	18	12	5	1
Huurwoning	309	59	19	11	10	1
Anders	26	71	7	21	1	0
Gemiddeld RES-West	2.118	63	18	12	6	1

Tabel 12. Vraag 18c: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders** (%).

C. Ik maak mij zorgen over de kosten om mijn huis aan te passen	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening	N.v.t.
Koopwoning	1.785	68	14	15	2	2
Huurwoning	308	49	21	11	6	13
Anders	26	62	1	16	7	14
Gemiddeld RES-West	2.119	63	15	14	3	5

Tabel 13. Vraag 18d: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders** (%).

D. Ik maak mij geen zorgen als het gaat over duurzame warmte	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening	N.v.t.
Koopwoning	1.780	32	28	32	7	2
Huurwoning	307	23	33	26	14	4
Anders	26	31	19	42	2	5
Gemiddeld RES-West	2.113	30	29	31	8	2

Tabel 14. Vraag 18e: Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Uitgesplitst naar **woningeigenaren en huurders (%)**.

E. Ik vind het ingewikkeld dat je zelf niet veel te kiezen hebt	N	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet / geen mening	N.v.t.
Koopwoning	1.775	53	21	19	5	2
Huurwoning	308	48	26	14	10	2
Anders	26	63	7	17	2	10
Gemiddeld RES-West	2.109	52	22	18	6	2

De overstap van aardgas naar een andere warmtebron

Ongeveer een derde van de respondenten denkt dat het haalbaar is dat in 2050 alle woningen van het aardgas af zijn (35%), terwijl een vergelijkbaar percentage respondenten denkt dat dit niet haalbaar is (36%). Twee derde van de respondenten (63%) maakt zich zorgen over de monopoliepositie van grote bedrijven. Eveneens twee derde maakt zich zorgen over de kosten om de eigen woning aan te passen (63%). Dit zien we, niet verrassend, vooral terug bij respondenten met een koopwoning (68% van de woningeigenaren maakt zich hier zorgen over, tegenover 49% van de huurders).

De respondenten zijn verdeeld als het gaat over de zorgen omtrent duurzame warmte. Ongeveer 30% maakt zich geen zorgen, ongeveer 30% staat hier neutraal in en ongeveer 30% maakt zich wel zorgen als het gaat over duurzame warmte. Ruim de helft van de respondenten geeft daarnaast aan dat zij het ingewikkeld vinden dat je zelf niet veel te kiezen hebt als het gaat om (duurzame) warmte (52% is het hier (helemaal) mee eens).

Ook bij deze stellingen konden respondenten een toelichting geven. We lezen dat zij vermoeden dat het een flinke klus gaat worden om van het aardgas af te gaan en sommigen hebben er een hard hoofd in dat het gaat lukken. Ze geven aan dat het tijd nodig heeft en dat de overheid hier een duidelijke rol in moet pakken. Daarbij vinden ze wel dat bewoners goed betrokken moeten blijven, voor het gevoel worden veel beslissingen nu voor hen genomen. Enkele reacties:

- “Belachelijke situatie. Aardgas is schoonste vorm van fossiele energie.”
- “Bewoners zouden veel meer betrokken moeten worden.”
- “Het beleid wordt voor jou bepaald. Je hebt je te schikken in de mogelijkheden die er zijn.”

Relatief vaak wordt genoemd dat de kosten voor het aanpassen van de woning veel te hoog zijn, al zijn er ook respondenten die aangeven dat hun huizen al zijn aangepakt. Ook verwijzen respondenten naar technologische ontwikkelingen (bijvoorbeeld warmtepompen die steeds beter en goedkoper zullen worden).

Tabel 15. Vraag 19: In hoeverre hebben onderstaande warmtebronnen jouw voorkeur? (N = 2.135 / %)

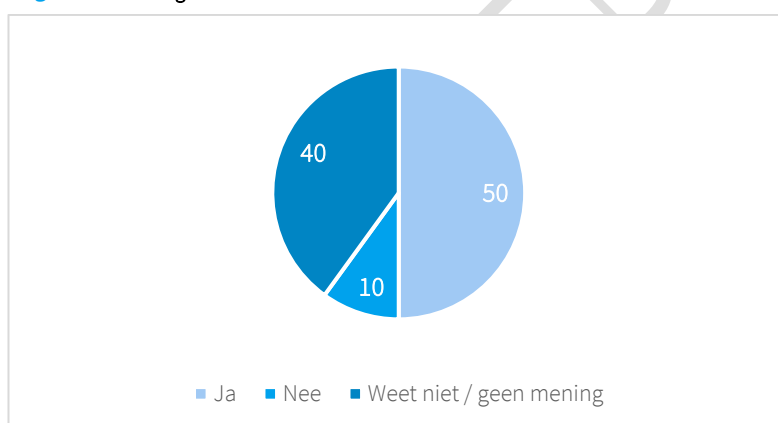
	(Volledig) mijn voorkeur	Neutraal	(Totaal) niet mijn voorkeur	Weet niet / geen mening
Warmte uit buitenlandse biomassa*	15	19	59	6
Warmte uit Nederlandse biomassa*	34	22	39	6
Warmte uit water	61	25	6	8
Warmte uit afval	65	19	11	5
Restwarmte uit de industrie	73	17	6	5
Warmte uit de aarde (geothermie)	60	22	11	7

*Biomassa is grondstof uit planten, bomen, plantaardig afval dat je als bron voor energie kan gebruiken

Tabel 16. Vraag 20: Waarschijnlijk kunnen we in de toekomst gebruik maken van 100% groene energie. Maar tot die tijd hebben we ook andere bronnen nodig. Kun je je hierin vinden voor komende 10 – 15 jaar? Eén antwoord mogelijk. (N = 2.132)

	%
Ja	50
Nee	10
Weet niet / geen mening	40

Figuur 4. Vraag 20

Alternatieve warmtebronnen

We hebben de respondenten verschillende warmtebronnen voorgelegd. Driekwart heeft (volledig) de voorkeur voor restwarmte uit industrie als warmtebron (73% heeft volledig of een beetje de voorkeur). Ook warmte uit afval (65%), warmte uit water (61%) en warmte uit de aarde (60%) scoren hoog. Respondenten hebben minder de voorkeur voor warmte uit buitenlandse biomassa, voor 59% heeft dit (totaal) niet de voorkeur. Ook warmte uit binnenlandse biomassa scoort niet heel hoog, voor 39% heeft dit (totaal) niet de voorkeur.

In de concept-RES lezen we dat biomassa gezien wordt als een transitieoplossing, evenals warmte uit restafval. Deze warmtebronnen zijn nodig om in tussentijd te kunnen werken aan duurzame alternatieven voor warmte in het Amernet en andere warmtenetten in de regio.¹⁹

¹⁹ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 19.

De helft van de respondenten kan zich in zijn algemeenheid vinden in het feit dat we, totdat we in de toekomst gebruik kunnen maken van 100% schone energie, gebruik maken van andere warmtebronnen. Een tiende kan zich hier niet in vinden en vier op de tien heeft geen mening.

CONCEPT

7 Betrokken worden

Een belangrijk onderdeel van de RES-processen is dat bewoners betrokken worden bij en meegenomen worden in de totstandkoming of uitvoering van de RES'en. Dit lezen we ook terug in de concept-RES van regio West-Brabant. Hierin staat dat de lokale overheden zelf de regie gaan voeren op de participatieprocessen: gemeenten betrekken omwonenden en stakeholders bij de uitwerking van de zoekgebieden voor windenergie en het afbakenen van de locatie(s) voor wind-, zon-, warmte en innovatieprojecten.²⁰

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten met betrekking tot betrokkenheid en participatie. Wat vinden bewoners belangrijk, waarover willen zij geïnformeerd worden of waarbij willen zij betrokken worden? En welke manier zou dan de voorkeur hebben? Ook hebben we specifiek aandacht voor de financiële participatie van bewoners.

7.1 Procesparticipatie

Tabel 17 Vraag 21: In hoeverre vind je de volgende aspecten belangrijk? (N = 2.118 / %)

	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
A. Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten	39	44	11	4	3
B. Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten	37	45	11	3	3
C. Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	17	38	25	15	4
D. Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	19	40	26	11	4
E. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	15	35	31	15	5
F. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	17	39	29	11	5

Betrokkenheid en participatie

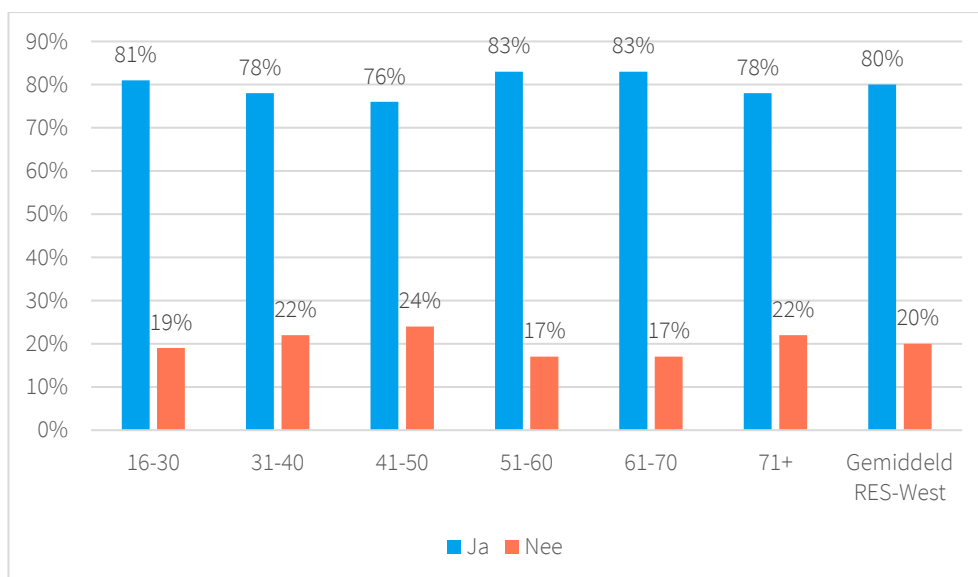
Respondenten vinden het met name (heel) belangrijk dat zij kunnen meedenken bij windprojecten (83%) en bij zonneprojecten (82%). Verder vindt 59% het (heel) belangrijk dat bewoners kunnen investeren in zonneprojecten in de regio en 56% dat bewoners mede-eigenaar kunnen worden van zonneprojecten in de regio. Als het gaat om windprojecten zien we vergelijkbare cijfers: 55% van de respondenten vindt het (heel) belangrijk dat bewoners kunnen investeren in windprojecten in de regio. De helft van de respondenten vindt het (heel) belangrijk dat zij mede-eigenaar kunnen worden van windprojecten in de regio.

De verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen zijn te vinden in bijlage B. We zien op dit thema met name verschillen tussen opleidingsgroepen. Over het algemeen lijken

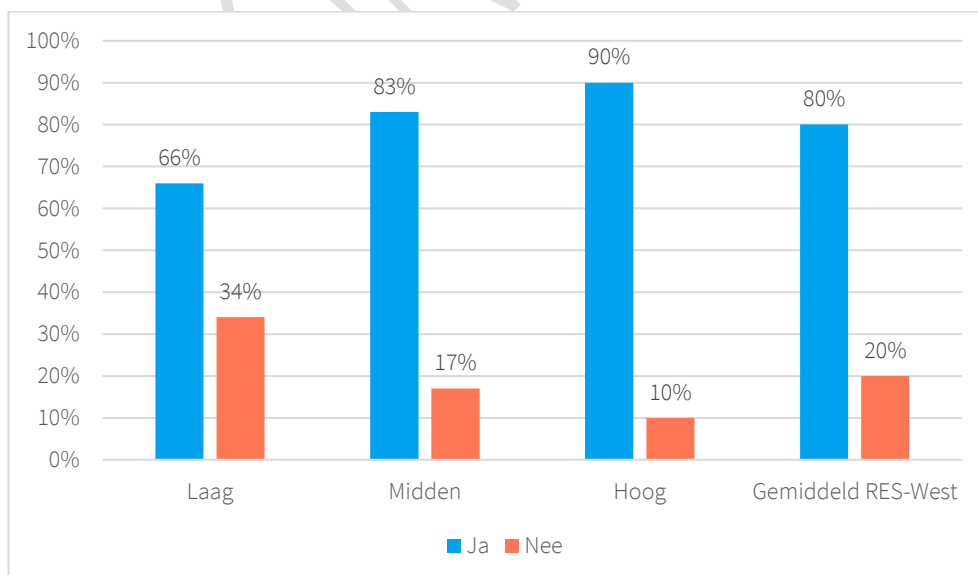
²⁰ RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 27.

lager opgeleiden een wat minder sterke mening te hebben over het meedenken, mee-investeren of mede-eigenaar worden in wind- en zonneprojecten. Zij geven relatief vaak aan de stelling niet belangrijk / niet onbelangrijk te vinden, het niet te weten of geen mening te hebben. **Hoger opgeleiden** vinden alle stellingen vaker (heel) belangrijk.

Figuur 5. Vraag 25: Wil je door jouw gemeente betrokken worden bij of geïnformeerd worden over plannen rondom duurzame energie? Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar **leeftijdsgroepen** (N = 2.102 / %).

Figuur 6. Vraag 25: Wil je door jouw gemeente betrokken worden bij of geïnformeerd worden over plannen rondom duurzame energie? Eén antwoord mogelijk. Uitgesplitst naar **opleidingsgroepen** (N = 2.102 / %).

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Vier op de vijf respondenten geven aan door de gemeente geïnformeerd of betrokken te willen worden over plannen rondom duurzame energie. Er zijn geen significante verschillen tussen leeftijdsgroepen. Wel zijn er **verschillen naar opleidingsniveau**. **Laag opgeleide** respondenten geven vaker dan gemiddeld aan niet betrokken of geïnformeerd te willen worden door de gemeente bij plannen rondom duurzame energie. Van de respondenten met een **hoge opleiding** geeft 90% aan wel geïnformeerd of betrokken te willen worden tegenover 66% van de respondenten met een **lage opleiding**.

Niet betrokken blijven

De respondenten die bij deze vraag hebben aangegeven dat ze niet verder betrokken of geïnformeerd willen worden door hun gemeente over dit onderwerp hebben we gevraagd waarom zij dit niet willen.

Zij geven aan dat ze dit niet willen omdat ze er niet mee bezig zijn of het hen niet interesseert. Sommigen vinden zichzelf hiervoor te oud. Daarbij geeft ook een deel van hen aan dat ze geen vertrouwen hebben in de gemeente/de overheid en dat burgers toch niet echt inspraak hebben. Enkele reacties:

- “De gemeente heeft al beslist. Meedenken is een wassen neus.”
- “Geen interesse in linkse hobby's.”
- “Ik ben niet deskundig genoeg.”

Tabel 18. Vraag 27: Waar wil je zeker bij betrokken worden?* Meerdere antwoorden mogelijk. (N = 1.770)

	%
Over waar zonneparken komen te staan	66
Over waar windturbines komen te staan	63
Over het besluitvormingsproces rondom duurzame energie van mijn gemeente	57
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van zonne-energie in mijn gemeente	44
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan de omwonenden	42
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan collectieve projecten (zoals cultuur, sport en leefbaarheid in de omgeving)	34
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van windenergie in mijn gemeente	33
Over andere zaken	4

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 25 'ja' hebben ingevuld.

Betrokkenheid bij plannen rondom duurzame energie

Twee derde van de respondenten die hebben aangegeven door de gemeente geïnformeerd of betrokken te willen worden, willen zeker betrokken worden bij de plaatsing (locatie) van zonneparken (66%) of windturbines (63%). Ook geeft ruim de helft aan zeker betrokken te willen worden bij het besluitvormingsproces rondom duurzame energie binnen de eigen gemeente in zijn algemeenheid (57%).

44% van de respondenten wil zeker betrokken worden bij 'hoe men zelf kan investeren in en profiteren van zonne-energie in de eigen gemeente' of bij 'hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan omwonenden' (42%).

De respondenten konden hier aangeven dat ze over 'andere zaken' geïnformeerd willen worden. Zaken die genoemd zijn: ontwikkelingen met betrekking tot waterstof en kernenergie, subsidies en financiën, het tegenhouden van zonnepanelen/windturbines en over hoe de inspraak van burgers hierover geregeld is.

Tabel 19. Vraag 28 – Op welke manier wil je graag betrokken / geïnformeerd worden? Meerdere antwoorden mogelijk. ** Uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 1.766 / %)²¹

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES-West
Via een nieuwsbrief	50*	59	59	66	68*	69*	62
Via websites	57*	51	49	37*	40*	40*	46
Via digitale vormen (bijv. via apps, social media of online platforms)	59*	46*	51*	39	25*	13*	39
Via de (lokale) krant	26*	33	41	37	40	50*	38
Via bijeenkomsten (bijv. van dorps- of wijkraden)	36	37	35	43*	31*	36	37
Via enquêtes / vragenlijsten	36*	25	30	34	34	18*	30
Via persoonlijk contact	18	27*	20	17	17	12*	18
Anders	0	4	2	2	2	4*	2

**Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 25 'ja' hebben ingevuld.

Tabel 20. Vraag 28 – Op welke manier wil je graag betrokken / geïnformeerd worden? Meerdere antwoorden mogelijk. ** Uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 1.766 / %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES-West
Via een nieuwsbrief	62	63	60	62
Via websites	40*	44	52*	46
Via digitale vormen (bijv. via apps, social media of online platforms)	30*	38	47*	39
Via de (lokale) krant	38	34*	40	38
Via bijeenkomsten (bijv. van dorps- of wijkraden)	21*	38	46*	37
Via enquêtes / vragenlijsten	26*	28	36*	30
Via persoonlijk contact	8*	20	23*	18
Anders	0*	1	5*	2

**Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 25 'ja' hebben ingevuld.

²¹ De sterretjes in de tabellen (*) verwijzen naar significante afwijkingen ten opzichte van het gemiddelde van RES-West.

Manieren van communiceren

Op de vraag op welke manier mensen graag betrokken willen worden komt een duidelijke voorkeur voor een nieuwsbrief naar voren: 62% van de respondenten geeft de voorkeur aan een nieuwsbrief. Ook scoren websites (46%), digitale vormen (39%), de (lokale) krant (38%) en bijeenkomsten (37%) relatief hoog. De voorkeur gaat het minste uit naar communicatie via persoonlijk contact (18%).

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Jongere respondenten (tussen de **16 en 30 jaar**) geven vaker dan gemiddeld de voorkeur aan digitale communicatievormen, zoals apps en social media (59%), websites (57%) en enquêtes of vragenlijsten (36%). Minder vaak dan gemiddeld geven zij de voorkeur aan communicatie via een nieuwsbrief (50%) of via de (lokale) krant (26%). Ook respondenten tussen de **31 en 40 jaar** (46%) en tussen de **41 en 50 jaar** (51%) geven vaker dan gemiddeld de voorkeur aan digitale vormen, zoals via apps, social media of online platforms. Respondenten tussen de **31 en 40 jaar** geven daarnaast ook vaker dan gemiddeld aan graag via persoonlijk contact geïnformeerd te worden (27%), terwijl respondenten van **71 jaar en ouder** hier juist niet de voorkeur voor hebben (12%). Respondenten tussen de **51 en 60 jaar** geven vaker dan gemiddeld aan de voorkeur te hebben van communicatie via bijeenkomsten (43%), bijvoorbeeld van dorps- en wijkraden, terwijl respondenten tussen de **61 en 70 jaar** hier wat minder de voorkeur voor hebben (31%).

Oudere respondenten tussen de **61 en 70 jaar** (68%) en van **71 jaar en ouder** (69%) geven duidelijk de voorkeur aan communicatie via een nieuwsbrief. Beide groepen zien de communicatie minder graag verlopen via websites (40%), evenals **51 t/m 60 jarigen** (37%), of via digitale vormen als apps en social media (25% bij 61-70 jarigen en 13% bij 71+).

Over het algemeen geven **laag opgeleiden** op bijna alle voorgenoemde manieren van communicatie minder vaak dan gemiddeld aan hier de voorkeur voor te hebben. Met name bij 'bijeenkomsten' (21% t.o.v. 37% gemiddeld), 'persoonlijk contact' (8% t.o.v. 18% gemiddeld) en 'digitale vormen' (30% t.o.v. 39% gemiddeld) zijn de verschillen aanzienlijk. **Hoog opgeleide** respondenten benoemen bijna alle vormen van communicatie juist vaker dan gemiddeld.

Tabel 21 Kruistabel tussen waarbij men betrokken wil worden (vraag 27) vs. de manier van betrokken worden (vraag 28) (N = 1.766 / %).

Waarbij betrokken worden?	Manier van betrokken worden							
	Nieuws-brief	Websites	Digitale vormen	(Lokale) krant	Bijeenkomsten	Enquêtes	Persoonlijk contact	Anders
Over waar zonneparken komen te staan	66	48	41	37	39	34	19	3
Over waar windturbines komen te staan	67	49	41	39	41	33	20	3
Over het besluitvormingsproces rondom duurzame energie van mijn gemeente	64	49	44	41	46	37	25	3
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van zonne-energie in mijn gemeente	67	51	50	38	42	34	23	1
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan de omwonenden	70	49	46	46	42	38	26	2
Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan collectieve projecten (zoals cultuur, sport en leefbaarheid in de omgeving)	66	51	50	38	45	41	27	2
Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van windenergie in mijn gemeente	65	54	52	35	44	35	24	2
Over andere zaken	55	46	32	40	62	45	43	17

7.2 Financiële participatie

Tabel 22. Vraag 22: Hoe vind je dat de opbrengsten van een zonnepark (park met zonnepanelen in het landschap) of windpark in jouw gemeente verdeeld zouden moeten worden? Meerdere antwoorden mogelijk. (N = 2.112)

	%
Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de gemeente, bijvoorbeeld door te investeren in collectieve acties voor isolatie en energiebesparing (denk aan een voetbalclub).	43
Een deel van de opbrengsten is voor direct omwonenden, bijvoorbeeld voor de verduurzaming van hun huis.	38
Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de regio door middel van een fonds dat wordt opgericht van waaruit investeringen in de regio worden gedaan.	37
Alle investeerders ontvangen de opbrengsten, ook als deze niet direct in de regio wonen.	19
De grondeigenaren ontvangen de opbrengsten.	15
Dat weet ik niet	10
Anders	8

Verdeling opbrengsten zonnepark

43% van de respondenten vindt dat een deel van de opbrengsten van een zonnepark ten goede moeten komen aan alle respondenten van een gemeente, bijvoorbeeld middels collectieve acties. 38% vindt dat een deel ten goede aan direct omwonenden en 37% aan alle respondenten van een regio moet komen.

In de concept-RES lezen we dat er gestreefd wordt naar 50% lokaal eigendom van nieuwe zonne- en windparken. Dat heeft drie redenen. Allereerst levert dit geld op voor de regio, kan het leiden tot een grotere betrokkenheid van mensen bij lokale projecten

en is de verwachting dat het zorgt voor een grotere acceptatie van energieprojecten. Eveneens lezen we in de concept-RES dat de opbrengsten primair benut worden voor de versnelling en bekostiging van de lokale energietransitie.²²

Tabel 23. Vraag 23: Stel, er komt in jouw omgeving een zonnepark of een windturbine. Zou je daaraan willen meedoen? Eén antwoord mogelijk (N = 2.111)

	%
Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie	13
Ja, via aandelen, certificaten of obligaties	13
Nee, ik heb hier geen interesse in	24
Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten	42
Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen	2
Anders	6

Meedoen aan een zonnepark of windturbine in de omgeving

42% van de respondenten geeft aan nog niet te kunnen inschatten of zij meedoen aan een zonnepark of windturbine, mocht deze in hun omgeving geplaatst worden. 13% van de respondenten geeft aan via een lokaal samenwerkingsverband of lokale energiecoöperatie, of via aandelen, certificaten of obligaties mee te willen doen aan een zonnepark of windturbine in de omgeving. Een kwart van de respondenten heeft geen interesse om hierin te participeren (24%).

In bijlage B zijn de verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen te vinden. Jongeren (tussen de **16 en 30 jaar**) van de energieregio West-Brabant geven vaker dan gemiddeld aan dat zij mee willen doen aan een zonnepark of windturbine in de regio via aandelen, certificaten of obligaties (23%). Respondenten tussen de **31 en 40 jaar** geven vaker dan gemiddeld de voorkeur aan een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie (17%).

We zien dat respondenten met een **laag opleidingsniveau** relatief vaak aangeven geen interesse in deelname te hebben (33% van de respondenten met een lage opleiding tegenover 18% van de respondenten met een hoge opleiding). Ook geven zij relatief vaak aan dit nu nog niet te kunnen inschatten (45% van de respondenten met een lage opleiding tegenover 37% van de respondenten met een hoge opleiding). Tegelijkertijd zien we dat respondenten met een **hoog opleidingsniveau** vaker aangeven via een lokaal samenwerkingsverband / lokale energiecoöperatie te willen deelnemen (17% van de respondenten met een hoge opleiding tegenover 6% van de respondenten met een lage opleiding) of via aandelen, certificaten of obligaties (17% van de respondenten met een hoge opleiding tegenover 11% van de respondenten met een lage opleiding).

²² RES West-Brabant Contourennotitie, *Onze nieuwe energie in 2030*, p. 27.

Tabel 24. Vraag 24: Stel, je overweegt om deel te nemen aan een project op het gebied van duurzame energie bij jou in de gemeente. Wat heeft dan je voorkeur en waarom?* Eén antwoord mogelijk (N = 1.551)

	%
Ik wil deelnemen aan een project met zon op grote daken	34
Ik wil deelnemen aan een zonnepark	16
Ik wil deelnemen aan een windturbine	4
Ik heb hier geen voorkeur voor	33
Ik wil niet deelnemen	13

*Alleen ingevuld door respondenten die bij vraag 23 'ja' of 'misschien' hebben ingevuld.

Participatie duurzame energie

Ongeveer een derde van de respondenten die (misschien) willen participeren in een zonnepark of windturbine, zou mee willen doen aan een project met zon op grote daken (34%). 16% geeft aan te willen deelnemen aan een zonnepark en 4% aan een windturbine. Een derde van de respondenten heeft geen voorkeur en 13% wil (toch) niet deelnemen.

Ook bij deze vraag konden respondenten hun antwoord toelichten. Van de respondenten die willen deelnemen aan een project met zon op grote daken geeft een deel als reden dat dit het minste impact op de omgeving heeft. Deelnemers aan een zonnepark noemen bijvoorbeeld dat dit voor hen het meeste effect heeft en ze hier een goed gevoel bij hebben. Liefhebbers van een windproject (die zijn fors in de minderheid) geven als reden dat een windturbine de meeste stroom oplevert.

8 Achtergrond onderzoek

8.1 Internetconsultatie Brabantse energie-regio's²³

De internetconsultatie voor de vier Brabantse RES'en kent een getrapte werkwijze: per RES-regio wordt eerst een representatieve internetpeiling onder de inwoners van de regio georganiseerd. Om de resultaten van deze online peilingen te verdiepen en op onderdelen van een nadere duiding te voorzien, nodigen we per regio respondenten uit voor deelname aan een gesprek via een besloten Research Community platform: de 'Regionale Energie Community' (zie paragraaf 9.1.4).

Regionaal maatwerk is nodig bij het opstellen van een RES. Dit geldt in het bijzonder voor de ruimtelijke inpassing van hernieuwbare opwek, opslag en de infrastructuur voor warmte en elektriciteit. Voor elke Brabantse energieregio (West-Brabant, Hart van Brabant (HvB), Metropoolregio Eindhoven (MRE) en Noordoost Brabant (NOB)) is een vragenlijst opgesteld waarin juist die elementen naar voren komen die voor die energieregio van belang zijn. Om daarnaast een provinciale vergelijking te kunnen maken worden de vragen over het thema betrokkenheid en participatie in elke regio op dezelfde wijze gesteld. Hierdoor kunnen de vier Brabantse energieregio's op dit onderwerp met elkaar vergeleken worden.

8.1.1 Werving, respons en representativiteit

Vanuit de wens om de vragenlijsten laagdrempelig en voor een zo breed mogelijke groep inwoners beschikbaar te maken, is ervoor gekozen om in iedere regio te werken met een open link. Deze link wordt verstuurd via de gemeenten die vallen binnen de betreffende energieregio. Zij verspreiden de link via verschillende (social media) kanalen (gemeentewebsite, Facebook et cetera).

De representativiteit van de responsgroep is afhankelijk van het aantal respondenten en van de achtergrondkenmerken van deze respondenten. De respons bij open source onderzoek is meestal geen juiste afspiegeling van de verdeling naar de gehele populatie. Om de representativiteit te borgen, wordt gedurende de campagne tussentijds getoetst op representativiteit van de responsgroep: de verdeling naar leeftijd, opleidingsniveau en gemeenten in de responsgroep is vergeleken met de werkelijke verdeling in de populatie (Bron: CBS)²⁴. Wanneer de respons onder bepaalde leeftijds-en/of opleidingsgroepen achterblijft wordt de vragenlijst additioneel uitgezet onder Brabantse panelleden van PanelClix met specifiek deze leeftijds-of opleidingskenmerken in de betreffende regio. Dit om de representativiteit van de responsgroep te vergroten. Alle percentages die in de rapportages zijn opgenomen, betreffen de gewogen en dus naar leeftijd, geslacht en

---

²³ Op het moment van schrijven van deze rapportage (september / oktober 2020) is het vragenlijstonderzoek nog niet in alle Brabantse energie-regio's uitgevoerd.

²⁴ Voor de weging naar leeftijd zijn de volgende categorieën gehanteerd: 18 tot en met 29 jaar; 30 tot en met 39 jaar; 40 tot en met 54 jaar; 55 tot en met 64 jaar; 65 tot en met 74 jaar en 75 tot en met 85 jaar. De opleidingsniveaus²⁴ zijn onderverdeeld in de categorieën 'laag', 'midden' en 'hoog'.

opleiding gecorrigeerde gegevens. De (gewogen) resultaten zijn voor wat betreft deze achtergrondkenmerken representatief en betrouwbaar voor de betreffende regio.²⁵

In Bijlage A zijn de verdelingen van de respondenten naar achtergrondkenmerken te vinden.

8.1.2 Significante verschillen naar leeftijds- en opleidingsgroepen

Om te onderzoeken of mensen uit verschillende leeftijds- en opleidingsgroepen en uit verschillende gemeenten anders antwoorden op de verschillende vragen en stellingen, maken we gebruik van de chi-kwadraattoets. Het gemiddelde van de ene groep wordt vergeleken met het gemiddelde van andere groepen. Deze toets beoordeelt of het verschil tussen groepen daadwerkelijk (met 95% betrouwbaarheid) in de populatie bestaat, of dat het verschil berust op de toevallige samenstelling van de responsgroep. Daar waar zich significante en relevante verschillen tussen groepen voordoen, wordt een beschrijving hiervan opgenomen in de rapportages.

De tabellen met uitsplitsing van de resultaten naar leeftijds- en opleidingsgroepen zijn te vinden in bijlage B. Daar zien we bijvoorbeeld (tabel 37) dat respondenten met een laag opleidingsniveau in vergelijking met respondenten met een hoog opleidingsniveau vaker aangeven nog niet van de RES op de hoogte te zijn (81% t.o.v. 48%).

8.1.3 Research Community

Om de resultaten van de online peilingen te verdiepen en op onderdelen van een nadere duiding te voorzien, worden de respondenten uitgenodigd voor deelname aan een gesprek via een besloten Research Community platform: de 'Regionale Energie Community'.

Een Research Community is een besloten platform (afgeschermd website) waarop alleen de (uitgenodigde) leden van de Research Community toegang toe hebben. In de Research Community is het mogelijk met een groep mensen gedurende een bepaalde periode in gesprek te gaan over verschillende onderwerpen.

Een community bestaat uit een groep van 50 tot 70 inwoners uit de betreffende regio. Zij delen gedurende een periode van 8 dagen online ideeën en gedachten over de resultaten van de peiling, over knelpunten en oplossingsrichtingen. Hiervoor worden verschillende technieken gebruikt. In de community worden vragen gesteld, stellingen voorgelegd of deelnemers worden gevraagd te reageren op een casus. De onderwerpen die aan bod komen in de Research Community zijn mede gebaseerd op de resultaten van de internetpeiling.

---

²⁵ De weegfactoren voor leeftijd, opleidingsniveau en gemeente zijn opgenomen in Bijlage A, Achtergrondkenmerken.

Bijlage A . Achtergrondkenmerken

Achtergrondkenmerken respondenten

Hieronder geven we in tabellen de achtergrondkenmerken van de 2.345 respondenten van de internetpeiling weer. De gegevens zijn ongewogen.

Tabel 25. Respons naar gemeenten (vraag 0)

	Abs	%
Altena	158	7
Alphen-Chaam	26	1
Baarle-Nassau	18	1
Bergen op Zoom	390	17
Breda	242	10
Drimmelen	32	1
Etten-Leur	48	2
Geertruidenberg	93	4
Halderberge	82	3
Moerdijk	36	2
Oosterhout	189	8
Roosendaal	833	36
Rucphen	33	1
Steenbergen	68	3
Woensdrecht	61	3
Zundert	36	2
Totaal	2.345	100

Tabel 31a. Weegfactoren naar gemeente²⁶

	Weegfactor
Altena	1,13119
Alphen-Chaam	1,30612
Baarle-Nassau	1,217494
Bergen op Zoom	0,572096
Breda	2,510771
Drimmelen	2,861643
Etten-Leur	2,971291
Geertruidenberg	0,762575
Halderberge	1,234016
Moerdijk	3,427788
Oosterhout	0,980592
Roosendaal	0,308493
Rucphen	2,367159
Steenbergen	1,208838
Woensdrecht	1,207538
Zundert	2,060934

²⁶ We hebben de resultaten gewogen naar gemeente, leeftijd en opleidingsniveau. Hierbij is de totale weegfactor per respondent een vermenigvuldiging van deze drie variabelen, waarbij we aftoppen op 5. Een respondent krijgt daarmee nooit een hogere weegfactor dan 5.

Tabel 26. Respons naar leeftijd (vraag 3)

	Abs	%
16 tot en met 30 jaar	119	5
31 tot en met 40 jaar	283	12
41 tot en met 50 jaar	412	18
51 tot en met 60 jaar	544	23
61 tot en met 70 jaar	633	27
71 jaar en ouder	354	15

Tabel 32a. Weegfactoren naar leeftijd

	Weegfactor
16 tot en met 30 jaar	4,0831222857
31 tot en met 40 jaar	1,1413677511
41 tot en met 50 jaar	0,8897259720
51 tot en met 60 jaar	0,7780936836
61 tot en met 70 jaar	0,5579431603
71 jaar en ouder	1,0845598779

Tabel 27. Respons naar hoogst afgeronde opleiding (vraag 4)

	Abs	%
Lagere school / basisonderwijs / geen onderwijs	51	2
Vmbo / mavo	308	13
Havo / vwo	165	7
Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)	584	25
Hoger beroepsonderwijs (hbo)	865	37
Wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	336	14
Wil ik niet zeggen / weet ik niet	36	2

Tabel 33a. Weegfactoren naar opleidingsniveau

	Weegfactor
Laag	1,8776442
Middelbaar	1,282304
Hoog	0,5630539

Tabel 28. Respons naar woningtype (vraag 1)

	Abs	%
Koopwoning	1.966	84
Huurwoning van een woningcorporatie	298	13
Huurwoning via particulier	53	2
Anders	28	1

Tabel 29. Respons naar woonplek (vraag 2)

	Abs	%
Landelijk gebied / in het buitengebied (buiten de bebouwde kom)	226	10
Aan de rand van de bebouwde kom met vrij uitzicht (op weilanden, natuur, etc.)	343	15
Aan de rand van de bebouwde kom zonder vrij uitzicht	611	26
Midden in de bebouwde kom	1.124	48
Anders	41	2

Bijlage B. Significantie naar leeftijds- en opleidingsgroepen

In deze bijlage zijn de significante verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen van de vragen 5, 10, 21, 23, 25 en 28 te vinden. Daar waar zich significante verschillen van een groep respondenten ten opzichte van het gemiddelde voordoen, is dit aangegeven met een *.

Vraag 5 - Heb je [voordat je met deze vragenlijst startte] wel eens iets gehoord over de Regionale Energie Strategie (RES)? Eén antwoord mogelijk.

Tabel 30. Vraag 5 - uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.345 / %)

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES-West
Ja, ik ben op de hoogte van het proces en de inhoud	12	20*	16	14	15	9	14
Ja, ik heb wel eens van een RES gehoord, maar geen idee van het proces of de inhoud	25	21	19	22	19	23	22
Nee, ik was hiervan niet op de hoogte	62	60	65	64	66	68	64

Tabel 31. Vraag 5 - uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 2.345 / %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES-West
Ja, ik ben op de hoogte van het proces en de inhoud	7	12	24*	14
Ja, ik heb wel eens van een RES gehoord, maar geen idee van het proces of de inhoud	12	24	29*	22
Nee, ik was hiervan niet op de hoogte	81*	65	48	64

Verschillen naar leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten met de leeftijd tussen de **31 en 40 jaar** geven vaker dan gemiddeld aan dat zij op de hoogte zijn van het proces en de inhoud van de RES (20% t.o.v. 14% gemiddeld).

Respondenten met een **laag opleidingsniveau** geven relatief vaak aan nog niet van de RES op de hoogte te zijn (81% t.o.v. 64% gemiddeld). Dit terwijl respondenten met een **hoog opleidingsniveau** vaker dan gemiddeld aangeven bekend te zijn met het proces en de inhoud van de RES (24% t.o.v. 14% gemiddeld) of wel eens van de RES te hebben gehoord, zonder zicht te hebben op het proces en/of de inhoud (29% t.o.v. 22% gemiddeld).

Vraag 10 - Het is de bedoeling dat in 2030 op de helft van alle daken van huizen zonnepanelen liggen. Liggen er dan ook zonnepanelen op jouw dak? Eén antwoord mogelijk.

Tabel 32. Vraag 10 - uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.345 / %)

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES-West
Ja, ik heb ze nu al	24	24	33	38*	38*	21	30
Ja	6	12*	7	8	4	4	7
Weet ik niet, ik woon in een huurhuis	19	22*	9	11	13	26*	17
Misschien	19	17	21*	18	12	18	17
Nee	32	25	29	24	33	30	29

Tabel 33. Vraag 10 – uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 2.345 / %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES-West
Ja, ik heb ze nu al	21	28	40*	30
Ja	4	6	12*	7
Weet ik niet, ik woon in een huurhuis	31*	15	5	17
Misschien	17	19	17	17
Nee	28	32*	26	29

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten tussen de **51 en 70 jaar** oud geven vaker dan gemiddeld aan al zonnepanelen op hun daken te hebben liggen (38%). Respondenten tussen de **31 en 40 jaar** (22%) en van **71 jaar en ouder** (26%) geven vaker dan gemiddeld aan dat zij niet weten of er in 2030 zonnepanelen op hun daken liggen, aangezien zij in een huurhuis wonen.

Mensen met een **laag opleidingsniveau** geven relatief vaak aan dat zij niet weten of ze over tien jaar zonnepanelen op hun dak hebben liggen, aangezien ze in een huurhuis wonen (31%). Mensen met een **hoger opleidingsniveau** geven vaker dan gemiddeld aan dat zij al zonnepanelen hebben (40%) of dat ze er in 2030 zeker zullen liggen (12%).

Vraag 21 – In hoeverre vind je de volgende aspecten belangrijk?

Tabel 34. Vraag 21a – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

A. Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
16-30 jaar	36	44	9	7*	5*
31-40 jaar	40	43	11	5	1
41-50 jaar	45*	37	13	3	3
51-60 jaar	36	43	12	3	5*
61-70 jaar	40	46	8	2	4
71 jaar en ouder	36	48	11	3	1
Gemiddeld RES-West	39	44	11	4	3

Tabel 35. Vraag 21b – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

B. Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
16-30 jaar	33	43	13	5*	5*
31-40 jaar	40	42	14	4	0
41-50 jaar	42	42	10	3	3
51-60 jaar	37	45	11	2	5*
61-70 jaar	37	51*	7	2	3
71 jaar en ouder	33	50	12	2	2
Gemiddeld RES-West	37	45	11	3	3

Tabel 36. Vraag 21c – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

C. Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
16-30 jaar	20	48*	15	13	4
31-40 jaar	15	42	28	13	2
41-50 jaar	19	38	27	13	3
51-60 jaar	17	33	25	18	6
61-70 jaar	15	38	24	16	6
71 jaar en ouder	17	27	35*	16	4
Gemiddeld RES-West	17	38	25	15	4

Tabel 37. Vraag 21d – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

D. Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
16-30 jaar	21	46*	17	12	4
31-40 jaar	16	44	28	11	1
41-50 jaar	19	41	25	11	4
51-60 jaar	21	37	24	13	5
61-70 jaar	17	43	23	10	6*
71 jaar en ouder	19	28	39*	11	3
Gemiddeld RES-West	19	40	26	11	4

Tabel 38. Vraag 21e – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

E. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
16-30 jaar	13	40*	29	13	5
31-40 jaar	13	35	34	16	2
41-50 jaar	15	33	33	14	4
51-60 jaar	17	32	27	17	8*
61-70 jaar	14	37	29	14	7
71 jaar en ouder	15	30	36*	15	4
Gemiddeld RES-West	15	35	31	15	5

Tabel 39. Vraag 21f – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

F. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
16-30 jaar	13	42	27	12	5
31-40 jaar	14	38	35*	12	2
41-50 jaar	17	38	30	11	4
51-60 jaar	21*	34	29	10	6
61-70 jaar	15	46*	25	8	5
71 jaar en ouder	18	34	32	12	4
Gemiddeld RES-West	17	39	29	11	5

Tabel 40. Vraag 21a – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

A. Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Laag opgeleid	24	49*	18*	3	6*
Middelbaar opgeleid	40	45	9	4	3
Hoog opgeleid	51*	37	6	4	2
Gemiddeld RES-West	39	44	11	4	3

Tabel 41. Vraag 21b – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

B. Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Laag opgeleid	25	51*	17*	2	5*
Middelbaar opgeleid	39	45	10	4	2
Hoog opgeleid	46*	40	8	3	2
Gemiddeld RES-West	37	45	11	3	3

Tabel 42. Vraag 21c – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

C. Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Laag opgeleid	13	36	30*	14	7*
Middelbaar opgeleid	18	40	24	15	3
Hoog opgeleid	21*	37	22	16	3
Gemiddeld RES-West	17	38	25	15	4

Tabel 43. Vraag 21d – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

D. Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Laag opgeleid	13	37	33*	10	7*
Middelbaar opgeleid	20	43*	24	11	3
Hoog opgeleid	23*	39	21	13	3
Gemiddeld RES-West	19	40	26	11	4

Tabel 44. Vraag 21e – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

E. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Laag opgeleid	10	32	41*	10	7*
Middelbaar opgeleid	14	34	31	16	4
Hoog opgeleid	20*	38*	22	17	3
Gemiddeld RES-West	15	35	31	15	5

Tabel 45. Vraag 21f – uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.118 / %)

F. Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk / niet onbelangrijk	Onbelangrijk	Weet niet / geen mening
Laag opgeleid	10	36	39*	8	8*
Middelbaar opgeleid	17	40	29	12	3
Hoog opgeleid	23*	41	21	12	3
Gemiddeld RES-West	17	39	29	11	5

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Jongeren (**16 t/m 30 jaar**) lijken relatief iets minder geïnteresseerd in het meedenken in wind- en zonneprojecten dan de andere leeftijdsgroepen. Zij zijn vooral meer geïnteresseerd in het investeren in wind- en zonneprojecten, of het mede-eigenaar worden van windprojecten in de regio. Respondenten tussen de **41 en 50 jaar** geven vaker dan gemiddeld aan dat zij het heel belangrijk vinden om mee te kunnen denken in windprojecten (45%). **51-60 jarigen** geven relatief vaak aan dat zij het heel belangrijk vinden dat ze mede-eigenaar kunnen worden van zonneprojecten in de regio (21%). Respondenten tussen de **61 en 70 jaar** vinden het relatief gezien belangrijk om mee te denken bij (51%) of mede-eigenaar te worden van (46%) zonneprojecten in de regio. Respondenten van **71 jaar en ouder** staan wat gematigder tegenover voorgenoemde stellingen, zij antwoorden relatief vaak ‘niet belangrijk / niet onbelangrijk’.

Over het algemeen lijken **lager opgeleiden** een wat minder sterke mening te hebben over het meedenken, mee-investeren of mede-eigenaar worden in wind- en zonneprojecten. Zij antwoorden relatief vaak ‘niet belangrijk / niet onbelangrijk’ of ‘weet niet / geen mening’ op bovengenoemde stellingen. **Hoger opgeleiden** antwoorden op alle voorgenoemde stellingen significant vaker ‘(heel) belangrijk’.

Vraag 23 – Stel, er komt in jouw omgeving een zonnepark of een windturbine. Zou je daaraan willen meedoen? Eén antwoord mogelijk.

Tabel 46. Vraag 23 - uitgesplitst naar leeftijdsgroepen (N = 2.111 / %)

	16-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71+	Gemiddeld RES-West
Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie	10	17*	11	14	14	11	13
Ja, via aandelen, certificaten of obligaties	23*	14	14	13	8	7	13
Nee, ik heb hier geen interesse in	15	25	27	23	26	28	24
Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten	45	36	40	40	43	46	42
Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen	2	1	2	3*	2	1	2
Anders	5	7	6	6	6	8	6

Tabel 47. Vraag 23 - uitgesplitst naar opleidingsgroepen (N = 2.111 / %)

	Laag	Midden	Hoog	Gemiddeld RES-West
Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie	6	14	17*	13
Ja, via aandelen, certificaten of obligaties	11	13	17*	13
Nee, ik heb hier geen interesse in	33*	21	18	24
Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten	45*	43	37	42
Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen	1	2	2	2
Anders	4	6	9*	6

Verschillen tussen leeftijds- en opleidingsgroepen

Respondenten tussen de **16 en 30 jaar** van energieregio West-Brabant geven vaker dan gemiddeld aan via aandelen, certificaten of obligaties mee te willen doen aan een zonnepark of windturbine in de regio (23%). Respondenten tussen de **31 en 40 jaar** geven vaker dan gemiddeld de voorkeur aan een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energiecoöperatie (17%).

Respondenten met een **laag opleidingsniveau** geven relatief vaak aan geen interesse in deelname te hebben (33%) of dit nu nog niet te kunnen inschatten (45%). Dit terwijl respondenten met een **hoog opleidingsniveau** relatief vaak aangeven via een lokaal samenwerkingsverband / lokale energiecoöperatie of via aandelen, certificaten of obligaties te willen deelnemen aan een zonnepark of windturbine in de regio (17%).

Bijlage C . Vragenlijst internetconsultatie RES West-Brabant

Vragen energietransitie in West-Brabant

Fijn dat je wilt meedoen aan dit onderzoek over de opwek van duurzame energie in West-Brabant. Onze gemeenten, de provincie, de waterschappen en de netbeheerder hebben gezamenlijk een plan gemaakt voor de energietransitie in onze regio. Dit deden ze samen met inwoners, het bedrijfsleven, energiecoöperaties en maatschappelijke organisaties. In deze vragenlijst leggen we je graag enkele keuzes voor die we in dit plan hebben gemaakt. Het invullen van deze vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten.

0. In welke gemeente woon je?

Enkelkeuze: > routing naar goede sectie (regiospecifieke).

Regio Hart van Brabant	Regio Noordoost Brabant	Regio West Brabant	Regio Zuidoost Brabant
☐ Dongen	☐ Bernheze	☐ Altena	☐ Asten
☐ Gilze en Rijen	☐ Boekel	☐ Alphen-Chaam	☐ Bergeijk
☐ Goirle	☐ Boxmeer	☐ Baarle-Nassau	☐ Best
☐ Haaren	☐ Boxtel	☐ Bergen op Zoom	☐ Bladel
☐ Heusden	☐ Cuijk	☐ Breda	☐ Cranendonck
☐ Hilvarenbeek	☐ Grave	☐ Drimmelen	☐ Deurne
☐ Loon op Zand	☐ Haaren	☐ Etten-Leur	☐ Eersel
☐ Oisterwijk	☐ 's-Hertogenbosch	☐ Geertruidenberg	☐ Eindhoven
☐ Tilburg	☐ Landerd	☐ Halderberge	☐ Geldrop-Mierlo
☐ Waalwijk	☐ Meierijstad	☐ Moerdijk	☐ Gemert-Bakel
	☐ Mill en Sint Hubert	☐ Oosterhout	☐ Heeze-Leende
	☐ Oss	☐ Roosendaal	☐ Helmond
	☐ Sint Anthonis	☐ Rucphen	☐ Laarbeek
	☐ Sint-Michielsgestel	☐ Steenbergen	☐ Nuenen
	☐ Uden	☐ Woensdrecht	☐ Oirschot
	☐ Vught	☐ Zundert	☐ Reusel-De Mierden
			☐ Someren
			☐ Son en Breugel
			☐ Valkenswaard
			☐ Veldhoven
			☐ Waalre

- ☐ Ik woon in een andere (Brabantse) gemeente > *einde vragenlijst tekstblok: "Deze vragenlijst is alleen bedoeld voor inwoners van een gemeente in Brabant-West. Je valt helaas buiten deze doelgroep. Je kunt dit venster nu sluiten."*

Vooraf

Willen we je graag enkele achtergrondvragen stellen. We wijzen je er op dat alle gegevens die je invult anoniem verwerkt worden en vertrouwelijk worden behandeld. Deze achtergrondvragen gebruiken we om de antwoorden achteraf uit te kunnen splitsen naar specifieke kenmerken, zoals leeftijdsgroepen.

1. Woon je in een huur- of koopwoning?

- ☐ Koopwoning
- ☐ Huurwoning van een woningcorporatie
- ☐ Huurwoning via particulier
- ☐ Anders, namelijk: ...

2. Waar woon je?

- ☐ Landelijk gebied / in het buitengebied (buiten de bebouwde kom)
- ☐ Aan de rand van de bebouwde kom met vrij uitzicht (op weilanden, natuur, etc.)
- ☐ Aan de rand van de bebouwde kom zonder vrij uitzicht
- ☐ Midden in de bebouwde kom
- ☐ Anders, namelijk:

3. Wat is je leeftijd?

4. Wat is je hoogst afgeronde opleiding (met een diploma)?

- ☐ Lagere school / basisonderwijs / geen onderwijs
- ☐ Vmbo / mavo
- ☐ Havo / vwo
- ☐ Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
- ☐ Hoger beroepsonderwijs (hbo)
- ☐ Wetenschappelijk onderwijs (universiteit)
- ☐ Wil ik niet zeggen / weet ik niet

Algemeen

5. Heb je [voordat je met deze vragenlijst startte] wel eens iets gehoord over de Regionale Energie Strategie (RES)?

- ☐ Ja, ik ben op de hoogte van het proces en de inhoud
- ☐ Ja, ik heb wel eens van een RES gehoord, maar geen idee van het proces of de inhoud
- ☐ Nee, ik was hiervan niet op de hoogte

(Invullen voor de 'ja's' uit vraag 5)

6. Op welke manier ben je aan informatie gekomen over de RES?

7. We vinden het belangrijk dat het verduurzamen van onze energie, dus het gebruik van schone energie, ook zorgt voor nieuwe kansen. De keuzes die we nu en in de toekomst maken, moeten voldoen aan een aantal criteria. Wat vind jij het belangrijkste? Maximaal 3 antwoorden mogelijk.

- ☐ We kiezen altijd voor de optie die de meeste energie oplevert
- ☐ De financiële opbrengsten worden voor een deel gebruikt om te investeren in een fijne omgeving om te wonen
- ☐ We gebruiken zo veel mogelijk ruimte die 'over' is, dus ruimte die nu niet echt een functie heeft (denk aan oude stortplaatsen, reststroken langs, infrastructuur en leegstand op bedrijventerreinen)
- ☐ Waar het kan maken we in combinatie met zonne- of windenergie 'nieuw' landschap, met natuur of recreatiemogelijkheden
- ☐ We kiezen voor de mogelijkheden die het beste passen bij het elektriciteitsnetwerk dat we nu hebben
- ☐ We kiezen voor de mogelijkheden die mensen in de regio het meest passend vinden
- ☐ We kiezen voor de mogelijkheden die bijdragen aan een betaalbare energietransitie voor iedereen

Energie besparen

8. De meest duurzame energie is energie die niet hoeft te worden opgewekt. Isoleren van huizen, nieuwe huizen die energieneutraal worden gebouwd en het opslaan van energie zijn daarbij belangrijk. In de RES hebben we de ambitie om het besparen van energie te versnellen. Wie vind je dat daarin het voortouw moet nemen?

- ☐ De overheid (zij moet geld beschikbaar stellen om huizen te isoleren)
- ☐ Alle huiseigenaren dragen hierin eigen verantwoordelijkheid (zij kunnen dit doen of niet, en eventueel gebruik maken van een duurzaamheidslening)
- ☐ Deze ontwikkeling gaat vanzelf, extra tijd en geld van gemeenten is niet nodig
- ☐ Anders, namelijk...

9. Waar moet de overheid prioriteit aan geven als het gaat om energiebesparing? Maximaal 2 antwoorden mogelijk.

- ☐ Advies geven over de mogelijkheden tot aanpassing in en rond de woning
- ☐ Verlenen van subsidies voor energiebesparende maatregelen
- ☐ Geven van een lening voor energiebesparende maatregelen
- ☐ Organiseren van collectieve acties (zoals het gezamenlijk inkopen van zonnepanelen)
- ☐ Verplicht stellen van maatregelen
- ☐ Anders, namelijk...

Zonne-energie

In de toekomst willen we maximaal gebruik maken van de energie die we via de zon kunnen opwekken. Op daken van huizen, op grote daken van bedrijven en via zonneparken (parken met meerdere zonnepanelen bij elkaar).

10. Het is de bedoeling dat in 2030 op de helft van alle daken van huizen zonnepanelen liggen. Liggen er dan ook zonnepanelen op jouw dak?

- ☐ Ja, ik heb ze nu al → verder naar vraag 13
- ☐ Ja, omdat ... → verder naar vraag 11 en 12
- ☐ Weet ik niet, ik woon in een huurhuis → verder naar vraag 13
- ☐ Misschien, omdat ... → verder naar vraag 11 en 12
- ☐ Nee, omdat... → verder naar vraag 13

11. Wat heb je nodig om in de toekomst zonnepanelen op je dak te leggen? (routing voor mensen die ja of misschien hebben ingevuld bij vraag 5) Meerdere antwoorden mogelijk

- ☐ Informatie over zonnepanelen en leveranciers
- ☐ Advies op maat wat past bij mijn dak
- ☐ Een aanbod waarbij ik met mijn burens zonnepanelen kan kopen
- ☐ Een duurzaamheidslening om de panelen te kunnen betalen
- ☐ Anders, namelijk...

12. Op welke termijn verwacht je zonnepanelen op jouw dak te installeren?

- ☐ < 1 jaar
- ☐ 1 – 5 jaar
- ☐ 5 – 7 jaar
- ☐ > 7 jaar
- ☐ Dat weet ik niet

13. Voor het aanleggen van zonneparken (park met meerdere zonnepanelen bij elkaar) er verschillende mogelijkheden. Niet alles kan op elke locatie, maar welke variant(en) spreekt / spreken jou het meest aan? Maximaal 2 antwoorden mogelijk.

Zonneparken in combinatie met windturbines.

Zonneparken als buffer langs beken en kreken.

Zonneparken in combinatie met natte natuur.

Zonneparken in knooppunten.

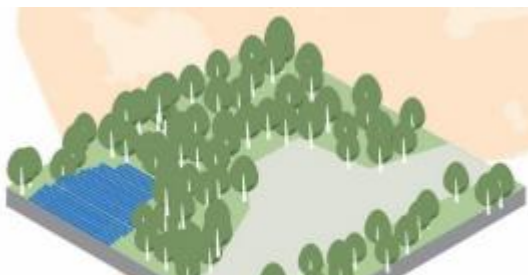
Zonneparken op restuimtes tussen het hoogspanningstracé, HSL en snelwegen.

Zonneparken bij landingsbanen vliegvelden.

Zonneparken aan de randen van bedrijventerreinen en in combinatie met vergroenen.

Zonneparken in woonkernen in combinatie het aanpassen van de omgeving, zodat je minder kwetsbaar bent voor de gevolgen van klimaatverandering (enorme regenval in korte tijd, langere tijd van grote droogte).

Zonneparken met nieuwe natuur.

Zonneparken in combinatie met geschikte landbouwgewassen.

☐ Anders, namelijk:

14. En welke variant spreekt je het minst aan? Je kunt er één kiezen. (Zie tegels hierboven)

- ☐ Variant 1
- ☐ Variant 2
- ☐ Variant 3
- ☐ Variant 4
- ☐ Variant 5
- ☐ Variant 6
- ☐ Anders namelijk,...

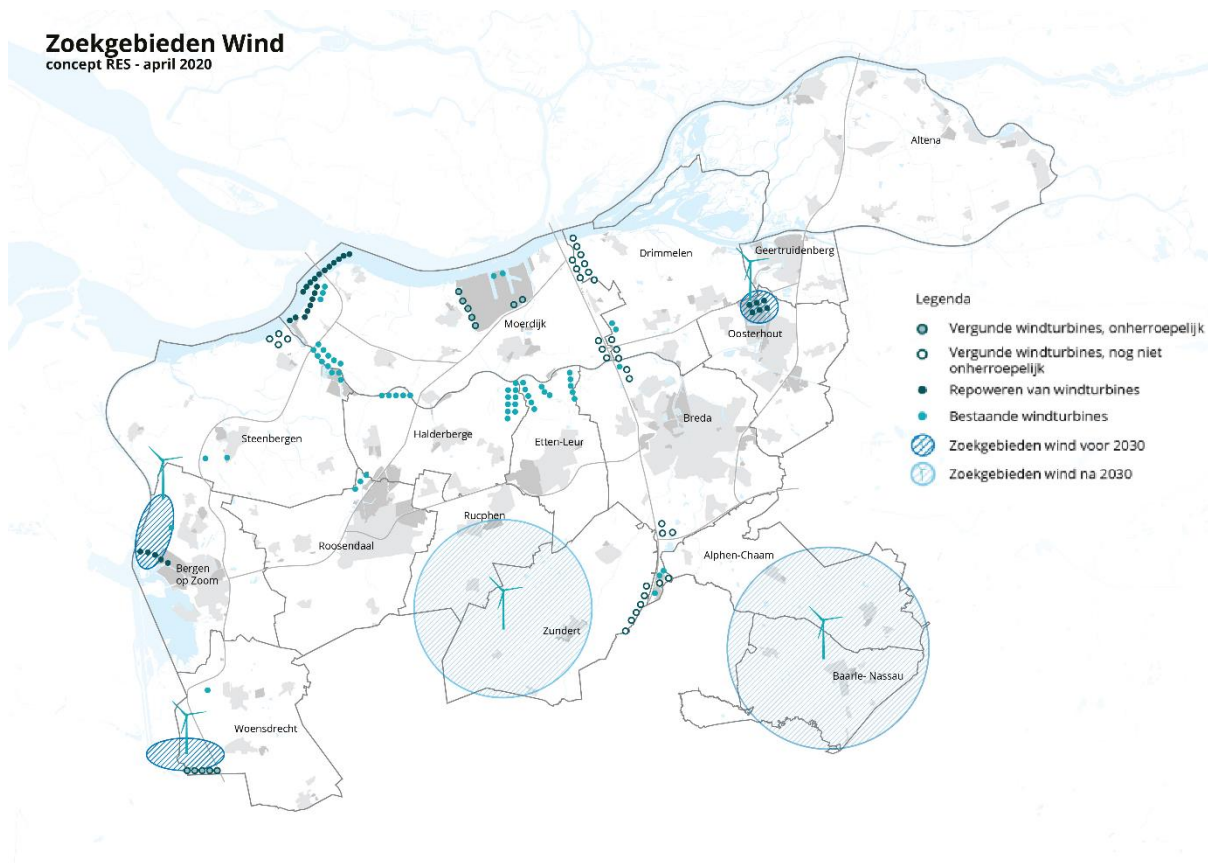
Windenergie

Binnen een paar jaar staan er in West-Brabant ruim 100 windturbines, dit zijn deels turbines die er nu al staan en deels windturbines die al gepland zijn. Tot 2030 komen daar nog zo'n 10 windturbines bij en we willen 25 turbines vernieuwen die verouderd zijn.

15. Op de kaart zie je waar er windturbines staan en komen. Ook staan er donker gearceerde cirkels op de kaart. Dat zijn gebieden waar er gekeken gaat worden of er voor 2030 3 of 4 windturbines bij geplaatst kunnen worden. Deze gebieden noemen we zoekgebieden. We vragen eerst wat je van deze zoekgebieden in het algemeen vindt, daarna stellen we per zoekgebied een vraag.

Zoekgebieden Wind

concept RES - april 2020

Geef aan in hoeverre je het eens of oneens bent met de volgende stellingen. Als je wilt kun je per stelling een toelichting geven.

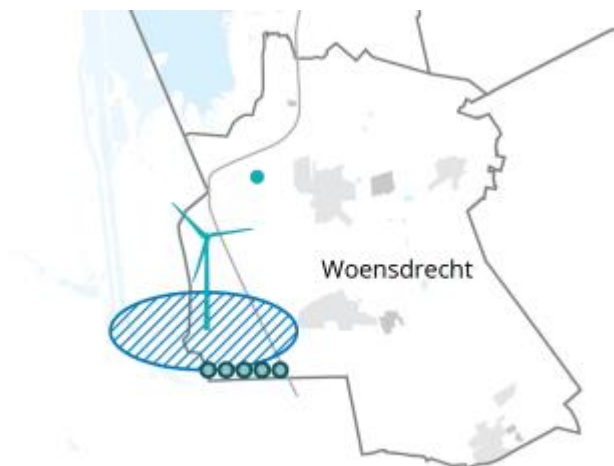
Klik op de schaal om het handvat te plaatsen.

a. Dit zijn in het algemeen voor mij ook de meest logische zoekgebieden voor het plaatsen van windturbines

Helemaal oneens -----1-----2-----3-----4-----5----- helemaal eens

Omdat,...

☐ Weet niet / geen mening

b. Ik vind het zoekgebied (gearceerde deel op de kaart) bij Woensdrecht een geschikt zoekgebied.

Helemaal oneens -----1-----2-----3-----4-----5 ----- helemaal eens

Omdat,...

☐ Weet niet / geen mening

c. Ik vind het zoekgebied (gearceerde deel op de kaart) bij de Auvergnepolder bij Bergen op Zoom een geschikt zoekgebied .

Helemaal oneens -----1-----2-----3-----4-----5 ----- helemaal eens

Omdat,...

☐ Weet niet / geen mening

d. Ik vind het zoekgebied (gearceerde deel op de kaart) bij de Oranjepolder tussen Oosterhout en Raamsdonkveer een geschikt zoekgebied.
 Helemaal oneens -----1-----2-----3-----4-----5----- helemaal eens
 Omdat,...

☐ Weet niet / geen mening

Richting 2030 gaat er ook op de zandgronden tussen Rucphen en Baarle-Nassau gekeken worden naar de mogelijkheden voor windenergie. Op dit moment kan het elektriciteitsnetwerk dat nog niet aan.

e. Ik vind de zoekgebieden (gearceerde delen op de kaart) tussen Rucphen en Baarle-Nassau geschikte locaties.
 Helemaal oneens -----1-----2-----3-----4-----5----- helemaal eens
 Omdat,...

☐ Weet niet / geen mening

16. Welke uitspraak of uitspraken spreken je het meeste aan als het gaat over windenergie?

Maximaal 2 antwoorden mogelijk.

- ☐ Ik zou graag willen dat de regio volop inzet op windenergie en ook nieuwe gebieden hiervoor aanwijst in mijn regio
- ☐ Ik vind het goed dat er alleen nieuwe windturbines geplaatst worden in al bestaande gebieden voor windenergie
- ☐ Ik vind dat er in de bestaande gebieden al voldoende windturbines staan en dat voor meer windturbines nieuwe gebieden aangewezen moeten worden.
- ☐ Ik sta sowieso negatief ten opzichte van windenergie, ongeacht waar windturbines geplaatst worden
- ☐ Ik vind dat windturbines altijd in een cluster van windturbines neergezet moeten worden en niet als een soort hagelslag door het landschap
- ☐ Dat weet ik niet / geen mening
- ☐ Anders, namelijk ....

17. Stel dat het niet lukt om in de mix van:

- Zon op daken van woningen
- Zon op grote daken
- Zonneparken
- Windenergie

genoeg energie op te wekken, wat vind je dan geschikte alternatieven om naar te kijken?

Zet in volgorde van voorkeur. Je kunt de antwoorden op volgorde boven de streep slepen.

- ☐ Een windturbine (extra) in mijn gemeente
- ☐ Een zonnepark (extra) in mijn gemeente
- ☐ Kleine windturbines bij agrarische bedrijven in mijn gemeente
- ☐ Geen voorkeur / ik wil niet dat er wordt geïnvesteerd in wind- en zonne-energie.

17a. Ik heb een ander idee om meer energie op te wekken, namelijk:

Warmte

In de meeste huishoudens is aardgas nu nog een vanzelfsprekende keuze voor verwarmen en koken. Daar komt de komende 30 jaar verandering in. Niet in één keer, maar geleidelijk. De komende periode maakt iedere gemeente een plan hoe de eerste woningen voor 2030 van het aardgas af gaan.

18. Hoe kijk je naar de overstap van aardgas naar een andere warmtebron voor warm water en het verwarmen van jouw woning? Als je wilt kun je jouw antwoord toelichten.

	helema al eens	eens	niet eens/ niet oneens	oneen s	helema al oneens	Weet niet / geen mening	N.v. t.	toelichti ng (indien gewenst)
Het is haalbaar dat alle woningen in 2050 van het aardgas af zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
Ik maak mij zorgen over de monopoliepositie van grote energiebedrijven en wat dat betekent voor mijn energierekening	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
Ik maak mij zorgen over de kosten om mijn huis aan te passen	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
Ik maak mij geen zorgen als het gaat over duurzame warmte	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
Ik vind het ingewikkeld dat jezelf niet veel te kiezen hebt	☐	☐	☐	☐	☐	☐		

19. In hoeverre hebben onderstaande warmtebronnen jouw voorkeur?

Totaal niet mijn voorkeur -----1-----2-----3-----4-----5 ----- Volledig mijn voorkeur

- ☐ Warmte uit buitenlandse biomassa (grondstof uit planten, bomen, plantaardig afval dat je als bron voor energie kan gebruiken)
- ☐ Warmte uit Nederlandse biomassa (grondstof uit planten, bomen, plantaardig afval dat je als bron voor energie kan gebruiken)
- ☐ Warmte uit water
- ☐ Warmte uit afval
- ☐ Restwarmte uit de industrie
- ☐ Warmte uit de aarde (geothermie)
- ☐ Geen mening / weet niet

20. Waarschijnlijk kunnen we in de toekomst gebruik maken van 100% groene energie. Maar tot die tijd hebben we ook andere bronnen nodig. Kun je je hierin vinden voor komende 10 – 15 jaar?

- ☐ Ja, omdat ...

- ☐ Nee, omdat...
- ☐ Geen mening / weet niet

CONCEPT

Betrokken worden

Hoe wil je betrokken worden bij de overstap naar duurzame energie? Moet iedereen kunnen profiteren van de financiële opbrengsten, of profiteren diegenen die investeren? Wil je meepraten en op welke manier? Daarover stellen we je graag enkele vragen.

21. In hoeverre vind je de volgende aspecten belangrijk?

	Heel belangrij k	Belangrij k	Niet belangrij k / niet onbelangrij k	Onbelangrij k	Weet niet / geen mening
Inwoners kunnen meedenken bij windprojecten	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen meedenken bij zonneprojecten	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen investeren in windprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen investeren in zonneprojecten in mijn regio en er zo geld aan verdienen	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van windprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	☐	☐	☐	☐	☐
Inwoners kunnen mede-eigenaar worden van zonneprojecten in mijn regio (bijv. via een energiecoöperatie)	☐	☐	☐	☐	☐

22. Hoe vind je dat de opbrengsten van een zonnepark (park met zonnepanelen in het landschap) of windpark in jouw gemeente verdeeld zouden moeten worden? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ De grondeigenaren ontvangen de opbrengsten.
- ☐ Een deel van de opbrengsten is voor direct omwonenden, bijvoorbeeld voor de verduurzaming van hun huis.
- ☐ Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de gemeente, bijvoorbeeld door te investeren in collectieve acties voor isolatie en energiebesparing (denk aan een voetbalclub).
- ☐ Een deel van de opbrengsten komt ten goede aan alle inwoners van de regio door middel van een fonds dat wordt opgericht van waaruit investeringen in de regio worden gedaan.
- ☐ Alle investeerders ontvangen de opbrengsten, ook als deze niet direct in de regio wonen.
- ☐ Anders, namelijk: ..
- ☐ Dat weet ik niet

23. Stel, er komt in jouw omgeving een zonnepark of een windturbine. Zou je daaraan willen meedoen?

- ☐ Ja, via een lokaal samenwerkingsverband of een lokale energievoorzieningsorganisatie
- ☐ Ja, via aandelen, certificaten of obligaties
- ☐ Nee, ik heb hier geen interesse in (routing ->naar vraag 25)
- ☐ Misschien, dat kan ik niet nog niet inschatten
- ☐ Ik neem al deel in een zonnepark of windmolen (routing ->naar vraag 25)
- ☐ Anders, namelijk...

24. Stel, je overweegt om deel te nemen aan een project op het gebied van duurzame energie bij jou in de gemeente. Wat heeft dan je voorkeur en waarom?

- ☐ Ik wil deelnemen aan een project met zon op grote daken, omdat
- ☐ Ik wil deelnemen aan een zonnepark, omdat ...
- ☐ Ik wil deelnemen aan een windturbine, omdat...
- ☐ Ik heb hier geen voorkeur voor, omdat...
- ☐ Ik wil niet deelnemen, omdat

25. Wil je door jouw gemeente betrokken worden bij of geïnformeerd worden over plannen rondom duurzame energie?

- ☐ Ja → routing 27
- ☐ Nee → routing 26

26. Indien nee: Wat is de reden dat je niet mee wilt praten in jouw gemeente over dit onderwerp? → verder met vraag 29

27. Waar wil je zeker bij betrokken worden? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Over waar windturbines komen te staan
- ☐ Over waar zonneparken komen te staan
- ☐ Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van windenergie in mijn gemeente
- ☐ Over hoe ik zelf kan investeren in en profiteren van zonne-energie in mijn gemeente
- ☐ Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan de omwonenden
- ☐ Over hoe een deel van de opbrengsten ten goede kan komen aan collectieve projecten (zoals cultuur, sport en leefbaarheid in de omgeving)
- ☐ Over het besluitvormingsproces rondom duurzame energie van mijn gemeente
- ☐ Over andere zaken, namelijk: ...

28. Op welke manier wil je graag betrokken / geïnformeerd worden? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Via bijeenkomsten (bijv. van dorps- of wijkraden)
- ☐ Via websites
- ☐ Via een nieuwsbrief
- ☐ Via digitale vormen (bijv. via apps, social media of online platforms)
- ☐ Via de (lokale) krant
- ☐ Via enquêtes / vragenlijsten
- ☐ Via persoonlijk contact
- ☐ Anders, namelijk

CONCEPT

29. Online doorpraten

Graag willen we vanuit de RES West met bewoners doorpraten over de onderwerpen uit deze vragenlijst. Dit doen we in september via een online besloten platform. Hierop kunnen we op een interactieve, leuke en creatieve manier dieper op thema's ingaan en met elkaar van gedachten wisselen.

Heb je interesse om hier aan deel te nemen? Vul dan hieronder je e-mailadres in zodat we je op een later moment meer informatie over aanmelding kunnen sturen. Op een later moment kan je dus nog beslissen of je mee wilt doen of niet. We gebruiken je e-mailadres alleen om je informatie over het online platform te sturen.

- ☐ Ja, ik heb interesse. Mijn e-mailadres is: ....
- ☐ Nee, ik heb geen interesse

30. Heb je nog overige opmerkingen over deze vragenlijst? Dan kun je deze hieronder kwijt.

Wil je meer weten over wat er in het plan van de RES West staat? [Klik dan hier](#) voor een animatie.

Hartelijk dank, je antwoorden zijn succesvol opgeslagen. Je kunt deze pagina nu sluiten.

telos

brabants centrum voor
duurzame ontwikkeling

HETPON

OPGERICHT IN
1947

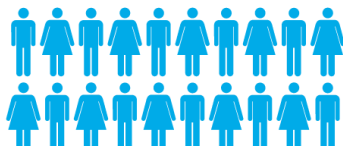
GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING

STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

30

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN

MET UNIVERSEITEN EN ANDERE
KENNISINSTELLINGEN

SPECIFIEKE THEMA'S

- > VEERKRACHT
- > RUIMTE EN ENERGIE
- > OMGEVING
- > ARBEID
- > CULTUUR
- > ERFGOED
- > MIGRATIE
- > PARTICIPATIE
- > JEUGD
- > STURING

ONZE OPDRACHTGEVERS

- > PROVINCIES
- > GEMEENTEN
- > ZORG- EN WELZIJSINSTELLINGEN
- > FONDSEN

Over het PON/Telos

Passie voor samen leven

Het PON/Telos is een kennisonderneming in het hart van de samenleving. We halen meningen en voorkeuren uit de samenleving op over alles wat mensen bezig houdt. Bij de mensen zelf, in nauwe samenwerking met die mensen. Die voorkeuren en meningen onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methodieken. Emoties verbinden we aan feiten, kennis koppelen we aan beleving. We leggen dwarsverbanden die op het eerste gezicht niet zo vanzelfsprekend zijn. En soms ontwrichten we. Met die uitkomsten en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Of ze nu bij een gemeente, provincie, woningcorporatie of zorginstelling werken. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl